

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY ÉS DRASKÓCZY EDE

1937 junius

VI. évf. 3. szám

DRASKÓCZY EDE: Törvényt állunk	97
DUDÁS KÁLMÁN verse	194
SZEGEDI EMIL: Forró szél elbeszélés	105
MARKOVICH MIHÁLY: A fámás kiállítás, elbeszélés	112
SZEGEDI EMIL: Szemle	119
BATTA PÉTER: A rettenetes csók, elbeszélés	126
KÁZMÉR ERNŐ irodalmi szemléje (<i>Fejtő Ferenc: Erzelmes utazás,</i> — <i>Mohácsi Jenő: Lidércke,</i> — <i>Vészi Endre: Felszabadultát!</i> — <i>Marcel Proust: Az eltűnt idő nyomában, Swann I—III.</i>)	129
AMBRUS BALÁZS: Dr. Vidor Imre	136
SZIRMAI KÁROLY: Látogatás a »Tó melletti város«-ban (<i>Herceg</i> <i>János regénye</i>)	137
SZIRMAI KÁROLY: Babits Mihály: Hat holdas rózsakert	139
SZIRMAI KÁROLY: Ifjúság	141
KISBÉRY JÁNOS: Gulácsy Irén: Nagy Lajos király	142

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára . . .	10 Din.
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . . .	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9'— Pengő
Egész évre	18'— Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60.— 3 meseca Din. 30.— Pojed. broj Din. 10.—

T Ö R V É N Y T Ü L Ü N K

Nem gondoljátok-e, hogy a mi szötteünkéből kellett volna zászlót szabnotok és a mi fáink ágából rudat faragnotok? Most mikor ismét megindult a vajdasági magyar irodalmi folyóirat, miért ragaszkodtatok a régi »Kalangya« névhez? Nem vétek-e a mi külön népi öntudatunk ellen, hogy olyan nevet irtok zászlótokra, amely nem ebből a földből nőtt elő?

Igaz: a »kalangya« nem a mi tájunk termése. Mi kévébe és keresztbe gyűjtjük a kalászt. A »kalangya« mégis kisebbségi magyar szó, s ha nem is a mi tájunk szülötte, testvéri megértéssel jelzi szándékunkat. A »Kalangya« névhez mégsem ezért ragaszkodtunk. Nekünk hagyományok kellene, hogy öntudatunk lehessen. Mi nem akartuk a mindenáron újat. Csak újból fel akartuk emelni azt a zászlót, melyet egyideig senki sem lengetett. A régi »Kalangyát« Szentelcky Kornél alapította. Az új »Kalangya« a régi törzsből nő tovább és viseli alkotójának nevét. Szentelcky Kornélt nem lehet halottá merevíteni. Hagyományként él bennünk, őrzője minden kezdésünknek, s vigyázója minden megindulásunknak. Kellett, hogy a »Kalangya« is az ő nevében induljon. Így kívánta ezt a hagyomány, az igazság, így kívánta az élet folytonossága. »Alapította Szentelcky Kornél«: ez az egyetlen mondat a védelmünk.

A felelősséget azok viselik, akik az élre állanak. S végül is nem az a fontos, hogy milyen nevet adunk a keresztiségben, hanem az a kérdés, hogy szükség van-e itt irodalmi folyóiraatra. A gazdaságilag gyenge és szervezenen magyarságnak minek az irodalom? Mivel lehet védeni azt az álláspontot, amely szellemi fényűzést hirdeti, és nem törődik népének megpróbáltatásaival? Csak gazdag nép lehet művelt. Az irodalomhoz tehát a gazdasági megoldáson keresztül lehet eljutni. Ti pedig könnyelműen megfordítjátok ezt a sorrendet.

A sorrendről más a véleményünk. Az emberi kultúra a szellem teremtménye, de egyben lelki visszfénye is a világnak. Tudjuk, hogy az ember környezetét, melybe beleszületik, tisztán tunyaságból szereti egyszerűen tárgyának tekinteni. S mikor magát a szellem

kizárólagos letéteményesének minősíti, s a tárgyakat ez örökségből kizárja, ugyanakkor ártatlan arccal magafőlé emeli az anyagot, s imádja azt, mondván: anyag, te vagy mindennek alapja, eleje és vége. Lomha elgondolkozni azon, hogy a tárgyak, melyek körülvesznek és szolgálatunkra állanak, nem egyebek, mint megtestesült szellem. Az isteni és emberi teremtmények a szellem inkárnációi. A világ tehát sokkal inkább szellemi, sőt alapjában véve szellemi. Ezért ezt a világot csak a szellem útján lehet megközelíteni, megoldani és hasznunkra fordítani. Ezért mondtuk, hogy a kultúra nemcsak a szellem teremtménye, de egyben a világ tükré a szellemben. Az anyag törvényeinek megközelítése, tehát a gazdasági rendszerek is, melyek szemünk előtt nőnek ki a földből, a szellem óriási erőfeszítései. A gazdasági megoldás módja éppen annyira a szellem feladata, mint minden más emberi problémának megfejtése.

Ezzel talán nem akarjátok azt mondani, hogy az irodalom meg fogja oldani gazdasági bajainkat?

Ezt állítani valóban nagy merészség volna. Kétségtelen viszont, hogy az irodalom a szellemi mozgalmak egyik legelőkelőbbje. A szellemi működésnek sokféle formája van. De az irodalom a teremtő szellem foglalata. Tehát vezérségre hivatott. Vajdasági magyar szellemiségünknek ugyszólván egyetlen megnyilatkozási formája. A szellem uralmát hirdeti és ezért harcol. Költőget, fölráz, ha kell harsonáz. A szellem lelkiismerete a magyar közéletben. Kell, hogy fölkeltsé azok szellemét is, akik a gazdasági és egyéb közéleti megoldásokra jobban hivatottak. Az éber és élő szellem megment bennünket.

Ez olyanformán hangzik, mintha az irodalomnak művészetén kívülálló céljai volnának. Pedig a művészet a művészetért van. A művészet a teremtés minisztériuma. Isteni jegy az emberen. Itt tehát valami hiba csuszható gondolataitok rendjébe. Ugy tetszik, mintha az irodalmi célok igájába lognátok. Ébresztés, fölrázás, serkenés tisztán emberi célkitűzések. Nem látjátok-e, hogy ellentmondásba keveredtek?

Az ellentmondás vádjá alaptalan. Az irodalmi folyóirat a kultúra eszköze. Az eszköz fogalma pedig már magában rejti a célt. A folyóiratnak célja van. A tiszta irodalom, a szellem teremtő erejének hirdetője. Nem a művészetnek keresünk saját köreim kívül eső célt, a folyóiratnak tesszük céljává, hogy az irodalmat szellemi életünkben méltó helyre állítsa.

De várható-e a »Kalangyán« keresztül szellemiségünk felrázása, megújodása, új lelkeség kialakítása és egy szebb élet reménye?

Miden szellemi megmozdulásunk önfenntartási ösztönünkől rügyezik. Ez a törzs az életet jelenti, s egymásután veti a rügyeket. Virág lesz-e a rügyből, vagy levél, hajtás avagy gyümölcs: ez az élet csodálatos titka. Ha letörik a virág, — a levélrügy alakul termővé, s ha letörik a hajtás, alvó szemek pattannak ki, hogy levegőt kapjon a virág, s ha nincs más mentség, a termőrügy, kezd hajtani, mert az élet így parancsolja. A sivar törzsön pattanó rügy bölcs kell, hogy legyen. Az életet hordozza. Az egészségnek sorsa feszül benne. Így a mi szellemi megmozdulásainkba is annyira be van ágyazva az életfenntartásnak parancsa, hogy lehetetlen az egész érdekét elfelejteni. A tiszta irodalmat hirdető folyóirat ebben az önfenntartásért kiáltó közösségben, minden idegszálával ösztönösen kell, hogy érezze az egész parancsát. Az irodalmi igény küszöbén keresztül *ajtót kell nyitni a magyar élet minden önfenntartó megnyilatkozásának*. Az élet legkezdetén vagyunk, a munkamegosztás féltékenyen megszabott határu rendszerét, finyáskodó válogatását nem ismerjük. Nekünk ez halál volna. A törzsön pattanó rügy bölcs kell, hogy legyen. *A Kalangyának az irodalmi forma igénylésével a magyar kisebbségi élet minden jelentőségét nyilván kell tartania*. Ez adja a pezsgést, az egészséges nedvkeringést, az egész élet természetes egyensúlyát. *Szót kívánunk tehát adni mindenkinek, aki életfenntartási küzdelmünkben részt kér a szellem jogán*. Felrázni, megújodni, új lelket kialakítani csak az egész szemmeltartásával lehet.

A feladatok elkülönülésének kezdetleges formájában egyes szervek könnyebben átvesszik a másik szerepét. A természet törvényei mindnyájunk számára egyformán igazak. S mi a magunk életében bőségesen tapasztaltuk ennek a tételnek igazságát. De vajjon az alkotó szellem állásfoglalása a világ dolgaival szemben — mondjuk a művész világnézete — összefüggésben áll-e az emlegetett önfenntartási ösztönrel? Vagy pedig úgy gondolják, hogy a Kalangya célja a tiszta irodalom, s azonbelül minden világnézet kényelmesen elfér?

Minden világnézetnek lehet irodalmi áttétele, de *a mi irodalmunk csak a kisebbségi magyar világnézetet ismerheti el benső lényegének*. Irodalmunk önfenntartási ösztönünk legtövéből hajt ki, s nem bír el romboló elemeket. Azt az elméletet, hogy minden irodalmi igényü írás, amely magyar nyelven jelenik meg, irodalmunk része: mindenkorra el kell vetnünk. Nemcsak magyar nyelven,

de magyarul kell írni. A közös sorsba való beletartozás, a mult hagyományai, a jelen feladatai, a jövő parancsai: olyan félrenem-érthetően határoz meg mindnyájunkat, hogy erről vitázni felesleges. Csak azt tekintjük magyar alkotó művésznek, akinek lelke így töri magába a világ jelenségeit. Az egész probléma: a lélek lenszójének különös törési szöge. Ez azonban lényünk elkerülhetetlen szükségessége. S az elkerülhetetlent mindenek felett szeretnünk kell. Ez létünk legfőbb igénlése. A kezdődő élet kilengéseket és tévelygéseket nem tűr. Kell egy talpalatnyi föld, amelybe biztosan belegyökeredzünk.

Ez nyilván különállást jelent minden más irodalommal, tehát a törzsmagyarság kulturájával szemben is.

Nem egészen így van. A mi kulturánk egy és oszthatatlan. Mégis igaz, hogy ebben az egységben egészen különös az állásunk. Elkerülhetetlennek tartjuk, hogy irodalmunknak külön zamatata és ize fejlődjen ki. Egész életünk lényegbevágó eltéréseket mutat a törzsmagyarság életétől. Legelső osztályunk, amely csaknem kizárólag földműveléssel foglalkozik, a háboru után nem részesült azokban a népjóléti kiváltságokban, amelyeknek a többségi népek részesei voltak. De komoly és tervszerű közmunkákkal sem volt e rétegnek folytonos foglalkoztatása kellően biztosítva. A művelt középosztály sem találta meg ez osztály felé azt az utat, amelyen megnyugtató megoldás felé el lehetne indulni. Népjóléti gondozás híján és majdnem teljes elhagyatottságban, ez az osztály meglehetősen könnyű játékszere a szélsőséges jelszavaknak, és csaknem mindig értelmetlenül és ellenségesen áll kisebbségünk többi osztályával szemben. A birtokosok zömét a kisbirtokosok teszik, mert a nagybirtokot a földbirtokreform megszüntette, a középbirtok pedig sorainkban egészen kivételes jelenség. Ez nem csak egységesebb birtokelosztást jelent, de egyszersmind: a kisbirtokosság aránylagos vagyoni és társadalmi tekintélyét, mert fölötté más birtokos osztály nincsen. Ez a helyzeti erő bizonyos öntudatot és önbizalmat eredményez, amely lelkileg kétségtelenül eltérő színeződést jelent. Igaz ugyan, hogy a kisbirtokosok osztályán belül sokféle rétegződés van, de e rétegek határai meglehetősen elmosódottak, mert a kisbirtokok fölaprózódása vagy néha összeolvadása a kisbirtokos családok helyét sokszor elmozdítja. Ennek az osztálynak különleges gazdasági és lelki helyzete sokkal hivatottabbá teszi, mint bárhol másutt, a nagyon is legyengült középosztály kialakítására és ijesztő hézagainak kitöltésére. Vajon mennyire sikerül az ideálok hordozására hivatott középosztály pótlása a leganyagiasabb osztályból származó nemzedéknek, arra

csak a jövő válaszolhat. Középosztályunknak csak a roncsai maradtak meg, a repatriálás és az anyagi csőd egyes községekben ugyyszólván egészen kiirtotta. Egy új középosztály kialakulásának és tudatos alakításának idejét éljük. Ebben a társadalmi alakulásban a középosztály szigorú elhatárolása megszűnik. Az áramlások minden oldalról megindultak, és ezek, egy rég elköptatott szólammal élve: a magyar középosztály demokratizálódását segítik elő. Aki ebbe a folyamatba beletartozandónak nem érzi magát, hanem finyáskodásból, vagy előkelősködésből magának kiváltságos különállást kíván biztosítani, azt az ár mint nemodalvalót, használhatatlant s *idejétmúltat, félretolja és a partra löki.*

Középosztályunknak alkata is erősen eltér a törzsmagysárg középosztályának összetételétől, mert utóbbinak lényeges részét a tisztviselőréteg alkotja, holott a mi középosztályunk a hivatali pályán elhelyezkedésre nem számíthat, s így teljes mértékben a maga erejére van hagyatva. Felső osztályunk és főnemességünk egyáltalában nincs, s így ez az osztály, mint nemzetfentartó elem, teljesen kiesett. A mi kisebbségünk alkata és képe tehát határozottan eltér a többi magyarokétól. Ennek a különfajta magyarországnak osztályai között fönnálló s megint csak különös viszony, de egzsersmind a magyarság egészének a többségi néppel szembeni viszonya: egészen különös és a magyarság törzsétől elütő lelki állapotok előidézésére vezet. Ez az új magyar lelkiség kénytelen összes előző ítéleteit, mondhatjuk talán: világnézetét, átértékelni. Az irodalom, amely ebből az anyagból rúntáz és alkot, magán kell, hogy viselje ennek az eredetnek ízét, színét és illatát. Az irodalmi folyóiratnak ezt a folyamatot látnia kell s elősegítenie.

Ilyenformán irodalmi irányunkat döntően a nemzeti és táj-jelleg határozná meg. Joggal kérdezhetnénk, hogy nem tulságosan szűkek-e ezek a határok az irodalom egzszerű fejlődéséhez?

Csak azoknak szűkek, akik nem ebbe a keretbe valók, és nem ebből eredtek. Akinek lényege, annak egyuttal törvénye is ez. Aki ez ellen lázadozik, az egyben itél is önmaga fölött. A mi irodalmunk ebbe a talajba gyökeredzik. Alattunk egy talpalatnyi föld és felettünk a csillagos ég. A felfelé növekvésnek. Lombosodásnak és terebélyesedésnek semmi akadálya sincsen. Mint fajtánknak: az európai magyar, úgy irodalmunknak: az európai magasságokban növekvő irodalom az eszménye. De erről a földről kell dobbantánunk, hogy ilyen magasságokba fölrepülhessünk. A nemzeti erőkhöz való visszatérés és tájjal színeződés ősi indításai nélkül nincsen erőteljes élet. Ez nem a maradiság szóvirágos önmegnyugtatója, hanem a fejlődés parancsa, amelyet csak azok szoktak tagadni.

akiknek irányítúje nem az egésznek sorsa, hanem apró céljaik és önös érdekeik.

Vajjon ez a fölfogás nem határolja-e el irodalmunkat a többi irodalomtól, s nem állítja-e azokat szükség-telenül egymással ellentétbe?

A kisebbségek lelkiisége egyáltalában nem szűk. Sokkal inkább áhitják az általános emberinek alkalmazását, sem hogy megtagadnák ezt a tételt a többségi népekkel szemben. Ellenkezőleg éppen a mi irodalmunk részéről történtek kifejezett és tesvéri lépések a többségi nemzet irodalmával szemben. Kétségtelen, hogy a fejlődéshez szükséges nyugodt légkör megteremtése, elsősorban az irodalom képviselőitől függ. Az alapzatot itt is a szellemi téren kell lerakni. Az irodalmi folyóiratnak tehát egyformán kell gondolnia arra a talpalatnyi földre, amelybe az irodalom gyökerezik, mint arra a légkörre is, melyben pompáznia kell.

Igen, de az irodalmi folyóiratnak nemcsak általános elvei, nagyban földrajzi irányvonalai vannak, az irodalmi folyóiratnak elsősorban arra kell törekednie, hogy az olvasóközönséget magához vonzza. Mert nemcsak az a célja, hogy legjobbat termelő erőket, tiszta irodalom szolgálatába állítsa, hanem hogy közönséget találjon a legjobbak meghallgatására. Nemcsak alkalmat ad a teremtő erők megmutatkozására, hanem kifejezetten propagátója a művészi alkotásoknak. Miképen gondolja a Kalangya az olvasóközönség meghódítását? Melyek azok az irodalmi eszközök, melyekkel e cél elérését lehetőnek véli? Kimondjuk őszintén: a Kalangyát sokan felvágatlanul hevertették. Az indokolás ez volt: nem érdekes, nem mulattat, nem ragad meg. Nincs benne elég képzelet, elég mese, a lekötéshez szükséges vonzó erő. Lemondhat-e bármelyik folyóirat is ezekről az eszközökről, anélkül, hogy el ne szigetelje magát közönségtől, melyhez éppen szólni akar, hogy ki ne közönsítse magát abból a közösségből, amelyért van? Ez eszközök híján céltalanná válnék mindjárt abban a pillanatban, mikor kitűzte célját.

A művészi formát előírni nem lehet. Minden igazi alkotóművésznek megvan a maga kifejezési formája. Ez a forma adja meg a művészi alkotás jellegzetes voltát. Mig ez a forma ki nem forr, végleges alakot föl nem vesz, a művész igazi alakjában meg nem jelenhetik előttünk. A forma a teremtés misztériumának legtitkosabb megnyilatkozása. Bajos volna arra vállalkozni, hogy ezt a szinte megfoghatatlan folyamatot az irodalmi folyóirat kormányoz-

za. Viszont az is igaz, hogy nem lehet kizárólagosságot biztosítani oly szépirói iránynak, amely csak a lehangolót, csak a kedélyre nehezédőt és visszahökkenőt, a csupáncsak visszariasztót és reménytelenül hajszolja. Nincs komoly megokolása a legtöbbször különcödésből, polgárriasztás céljából felöltött modorosságnak, mely nem a művész lényege, csak egy pohár alkohol. Ettől az író kissé megszédül, de párjától a művészet ligetébe tévedő visszariad. Ma sokkal inkább kívánja népünk a mesét, mint valaha. Az élet keménysége, a sors zsidbasztó csapásai, a problémák vasketreceinek szorítása: meleg szívet, barátságos simogatást, elringatást keres. Keresi a művészetben az elérhetetlennek lászó, tehát valószínűtlen szépségeket. Keresi azt a kis szédületet, amely a valóság förtelmeitől való ellendülése közben elbóditja. Keresi a művészetalkotta számtalan új és idegen életet, amelyben fölolvadva elszakad a mindennapi bajoktól és következképpen távlatban érzi mindazt, amiben tulajdonképpen benneél. Ez a távlat okozza azt, hogy a művészi élvezet fölemel és megtisztít. A művészetnek ettől a kincsétől nem szabad népünket megfosztani. S amennyiben nevelése és hagyományhiánya nem teszi alkalmassá minden irodalmi érték élvezetére, az irodalmi folyóiratnak föltétlenül céljául kell tűznie, hogy megtalálja a magyarság mesemondóit, hegedőseit és énekezeit. Így lehetne elérni, hogy népünk a művészi alkotásokban lelkiének tudatalatti vágyait kiélhesse, s emek fejében a műélvezet tiszta boldogságát elnyerhesse. Az irodalom, mely a nép lelkiének virága, így hullana vissza az álmodni kívánó nép ölébe.

Ugy látjuk azonban, hogy a magyar írók sohasem voltak egységesek. Várható-e az, hogy a Kalangya a kitűzött feladatok megvalósításáért folyó nagy munkában az irodalom munkásait egy táborba tudja egyesíteni?

Általában tapasztalható az a lelki zavar, melyet megszokott kifejezéssel: leginkább tullendülő becsvágynak nevezhetünk. Ez az érzés valami benső szorongás folyamánya, mely a mű és szerzőjének sorsát kíséri. Ez a szorongás pedig az önértékelés következménye, mellyel a szerző a tudat alatt, mértéken alólinak itéji művét, s ezt a félve-félt, de tudatosan soha el-nem-ismert hiányosságát megint csak tudat alatt, egyensúlyba igyekszik billenteni. Erre való a becsvág, mely a tulérzékenységgel nyomatékolva, hivatva van, hogy a műnek és alkotójának megfelelő rangsort biztosítson. Ezeknek a horzsoltnak, sokszor sebes lelkeknek, nem elegendő tudatalatti öngazgatásuk, de megkívánják, hogy művük értéke és rangsora tekintetében mások is elámítsák őket. Ebből ered foko-

zott vágyakozásuk, hogy a többiek közül minél gyakrabban kiemelkedjenek. Ezek a sajátságok, melyek nem feltűnőek, nem alkalmasak, hogy az írók zavartalan közösségét a közös munka érdekében kialakítsák. A becsvágy és túlérzékenység természetesen párosul a féltékenységgel is, mely kívánja, sőt követeli a rangsor soha többé meg-nem-változtatható megmerevítését. Ezek a lelki motívumok okozzák a különállást, s valamelyes összetartást leginkább csak akkor észlelhetünk, ha e lelki betegségek érdekei a szövetekezést megkövetelik. De ha a nemzet napszámosai végre megértenék, hogy a kincs, melyet az alkotó művész letétként kapott, nem önkultusz ápolására adatott, hanem az alkotásban való elajándékozásra, akkor hamarosan megváltoznék a helyzet. A csak küldetését tekintő, alkotó hévvel telt, elhivatásáért igaz, bátor vállalt tevő, a szellem igazságát magában érző és érte sikra is szálló csapat: már magábanvéve egységet jelentene. Hisszük, hogy a Kalangyának sikerüi; e csapat összetoborozása.

Ugy látszik megfordul a sorrend, s a vádlókból vádlottakká leszünk.

Mindnyájan egyaránt vádlók és vádlottak vagyunk. Meg kell feszítenünk minden erőnket, hogy a végső ítélet mindnyájunkra egyaránt felmentő legyen.

Sztári Becsej, 1937 május 10.

Draskóczy Ede

Látogatás

— Juhász Gyula emlékének —

*Egy este eljössz majd mint szelid kísértet,
Megállsz a Tiszán vagy a Maros felett,
Csak szétnézel csöndben, mint ahogy ígérted —
Főnt a csillag int-e örök életet ...*

*Még Petőfi nyelvén nyílik a szerelem,
Azí majszolgotja a gúgygő gyerek,
A kedves lanka itt csak magyar bort terem,
S még minden szivben a régi vágy remeg ...*

Szegedi Emil: *Forró szél*

*A tájat nézed . . . majd leomlasz a rögre,
Titkát hallgatod . . . magyar még s mostoha,
A sorsunk és lelked táplálja örökre:
E föld a bánat rokontalan hona,*

*— S mégis — látomásod baljós bus fárosza
Kell, hogy előttünk fényben álljon az ut:
Átok, bűn, igazság, kárhozat, babona
Döngessék csak tovább a temetőkaput!*

*És akkor jöhetnek viharos századok,
Verhet az átok s duló vészek sora —
A csillag, mit láttál, fölöttünk függ, ragyog,
Biztat, világít s nem tűnik le soha . . .*

DUDÁS KÁLMÁN

F O R R Ó S Z É L

1.

Benyák Vincét, a fűrésztelep cégvezetőjét senki sem szerette. Barátságatlan, dohos öregur volt. Magas szimplagallérjával, barna nyakkendőjével és bütykös cugoscipőjével ellenszenvet ébresztett. Füléből örökké vatapihék kandikáltak ki, mert végzetesen félt a lég-huzattól. Bennem az összecsavarodott, sárgult őszi falevél képzetét keltette és az volt az érzésem, hogy e törékeny, száraz tok közepén fekete lárvaként alszik Benyák ur titka. Konok hallgatása, embergyüülő zárkozottsága mögött képzeletem soha be nem hegedő sebet tapintott ki, idegérzékeny varratot, amelyből szüntelenül szívárog a vér. Már tiz éve dolgoztam a szobájával szomszédos irodahelyiségben, de mindig összerendeztem, mikor a déli szirénazugásra hangtalanul kinyílt az ajtó és kezében nyütt, csámipás sétabotjával, bársonytüüzü, kifogástalan félcilinderével kilépett Benyák ur. Némán zörgött át a szobán, mint a sodródó, száraz levél, épen csak biccentett a fejével. Azt a zörgő hangot, melyet kemény kezelői okoztak, sohasem fogom elfelejteni. Szobájából ritkán mozdult ki. Szívosan és mehanikusan dolgozott. Pontosán érkezett és a déli jelre olyan gépszerű precizitással lépett ki, mintha

botjával a kezében már percek óta ott lapult volna az ajtó mögött a megszabadító szirénabugásra várva.

Ha valaki azt kérdezné, hogy miért nem szivleltük az öreget, nem tudnánk tárgyilagosan felelni a kérdésre.

Tulajdonképen egyiköknöknek sem ártott. Talán ezért.

2.

Nem emlékszem már, kinek jutott eszébe Benyák ur jubileuma. Valaki kipattantotta, hogy az öregur huszonöt éve áll a Tiszai Fűrésztelep R. T. szolgálatában. Traub Pista, aki mániákus szervező volt, a legközelebbi vasárnap, amikor vidéki sokás szerint déli sörözésre összegyűltünk az »Aranylégy« kertjében, megkockáztatta az ötletet, hogy rendezni kellene valamit Benyák ur tiszteletére.

Harsány, gonosz nevetés fogadta az indítványt.

Érthetetlen, de én azonnal Traub Pista pártiára álltam. Hogy miért, magam sem tudom, ámbar bizonyosan az a seítés villant meg bennem, hátha így közelebb jutok Benyák ur titkához. Egy idő óta mohón és mélyen érdekelt ez a berozsdásodott emberi élet s gyakran rajtakaptam magam, hogy gondolatban finom műszereket keresek, amelyekkel felnyithatom ezt a zárt lelket. A jubileum megfelelő alkalomnak látszott és Traubbal, aki elkorcsosult szervezői ügyességét bálók és majálisok megszervezésében élte ki, kitarítottunk a terv mellett.

Be kell ismerni, hogy senki sem lelkesedett komolyan az ötletért. A fullasztó, nyári délelőttön, habzó, jeges sörök mellett, a társaság mérges darázsrajként telepedett Benyák urra és lovagiatalanul mindenki belemártotta testébe fullánkját.

Dóczy György, a segédpénztáros fakadt ki először:

— Nem kolléga! Nem ember! — mondta megvetéssel.

— Éppen azért — vitatkozott Traub — meg kell neki mutatni, hogy hadd lássa: kik vagyunk. Ünnepelni kell, elő kell ráncigálni az odvából ezt az öreg medvét és le kell itatni, Vivát Benyák!

Mindenki bömbölt a nevetéstől. Vivát! Vivát! — ordították. A hangulat a groteszk gondolat hatása alatt kezdett emelkedni. Ellen-szenvünk gunnyá alakult át.

— Jó hecc lesz — rikkantott közbe a kis Pethő, a gyakornok — képzeljék el az urak Benyák Vincét becsicseregve.

Tényleg mulatságos ötlet volt és egyre többen csatlakoztak a »jubileumi párt«-hoz. Dóczy, aki tanárnak készült, de félbemaradt és azóta tele volt ellenzéki világfájdalommal, még dohogott:

— Öntudatos munkás nem ünnepel egy ilyen bábót. Jött ez kö-zénk valaha? Tett ez értünk valaha valamit? Szolidáris lény ez? Nem, uraim, én újból csak azt mondom, amit mondtam: nem kolléga.

A többség elismerte ugyan Dóczy érvelését, de mégis úgy határoztunk, hogy megrendezzük a jubileumot. A szervező-bizottságba Traub Pistát, a kis Pethőt és a zsidó komplexumával küzdő Grósz Eleket választottuk.

3.

Ha tárgyilagosan vesszük, tulajdonképen senki sem haragudott Benyákra. És senki sem tudott róla semmit. Sűrű titokzatosság vette körül s most utólag érzem, hogy ha csak egyszer, egyetlen egyszer megszólalt, mosolygott vagy leereszkedett volna, minden másképp történik, mint ahogyan történt.

Benyák ur azonban legendákban élt. Mikor mi a telepre kerültünk, ő már régen ott volt. Jöttek-mentek a hivatalnokok, ahogy a szél fujt, s egymásnak adták a róla költött mende-mondákat. A regényes hajlandóságaak Benyák konok zárkozottsága mögött ifjukori csalódást, a pozitivisták egyszerűen gyomorrákot, mások, a vérmeisebb fantáziájuk valami aberrációt szimatoltak.

Agglegény volt az öreg, az uszoda mellett lakott a Tiszaparton, de nem akadt köztünk senki, aki egyszer is átlépte volna házának küszöbét. Nem érintkezett senkivel. Háztartását távoli rokona, egy szikár, fekete hölgy vezette, aki a keselyűre emlékeztetett. Tőle nem lehetett megtudni semmit Benyák ur magánéletéről, s nem is hiszem, hogy valaki próbálkozott volna. Mindent meg lehet szokni és utóbb már Benyák urat is olyannak fogadtuk el, amilyen. »Bogaras, mániákus, vén hülye.« Így, ilyen tiszteletlenül beszélünk róla és felnagyított históriákat költöttünk, soha meg nem történt gáláns kalandjairól, obskurus jelenetekről, melyeknek ez a néma szerkezet volt a hőse.

Nem haragudtunk rá, de ami ugyanaz: oktalanul, tehetetlenül gyűlöltük, ahogyan csak egy olyan ostoba tárgyat tud gyűlölni az ember, melytől nem képes megszabadulni.

Számtalanszor gondoltam arra, hogy vajjon mit csinál otthon, egyedül a keselyűképi fekete szellemmel. Elképzeltem papucsban, asztalnál párologó tálak, nehéz borok mellett, ágyban, fényestestű barna póknak, kertben virágok között. Elképzeltem könyv fölé hajolva, okarínával és intim helyzetekben, de ezek a képek mindi ködösekk voltak, mint egy tulesponált fényképfelvétel. Sehogy sem tudtam belehelyezni Benyák urat az ismert dimenziókba, mindig kicsuszott, átfolyt, vagy átlengett a határvonalakon, mint egy asztrállény. Mintha csak játszana velem, szüntelenül változtatta alakját: néha barna tócsává ömlött szét, máskor vigyorgó, virgonc pálcikává zsugorodott.

Éjszakákat settenkedtem a lakása körül, hogy belessek életébe. A ház ablakain ritkán szűrődött ki fény, mégis vártam, hogy egy-

szer előlép a sötétből, olyan ködszerűen és hangtalanul, ahogyan az irodában bukkan fel, zörgő manzsettáival, nyüjt botjával, magas mágus-süveggel a fején és elindul titokzatos éjszakai útjára. Emlékszem egyszer holdfény zuhogott a tetőkre és az akácokra, a szívem kalimpált és nem vettem le a szememet a kéményről, mert ellenállhatatlan kényszerképzetem támadt, hogy Benyák ur lunatikusként fel fog bukkanni a magasban és lehunytt szemmel, összeszorított, vértelen szájjal végig fog sétálni a tető peremén. Képzelődésként volt az egész. Benyák ur nem jelentkezett.

Néha vágyam támadt betoppanni hozzá a bőrgarniturás, dohányszagú cégvezetői szobába és tettenéri valamin, de ezt a lépést sosem mertem megtenni. Ha hivatott és benyitottam hozzá, asztalánál ült, kissé szögletesen és rendületlenül dolgozott. Pácolt, fűszeres dohányt szívott és ez az előkelő klub-illat mélységesen hatott rám; tiszteletet ébresztett és hallgatást parancsolt, mintha nagyon nagy ur előtt állnék.

Nyugtalan és feldúlt voltam, valahányszor tőle távoztam.

Szobája ablakán, emlékszem, vaspánt volt, rajta lakat, hogy az ablak szárnyait soha ki ne nyithassák. Félt a léghuzattól és lélektanilag nem nehéz kitalálni, hogy Benyák ur tulajdonképpen a betegségtől és a haláltól rettegett. Szobáiban megrekedt és megöregedett a levegő, amely itt nem is volt átlátszó, hanem, mintha barna üvegen szűrtek volna át, sűrű és izgató, mint egy Fárao kriptájának ötezeréves légköre. Lassan rájöttem: megtörténhet, hogy egy életen keresztül együtt élünk valakivel, látjuk, tapintjuk és még sem tudunk róla többet, mint amennyit a vonaton két kis állomás között, két idegen egymásról megtudhat.

Igy voltam Benyák urral is.

4.

A következő napok az előkészület fullasztó izgalmai között teltek el. A telep hivatalnokai két táborra szakadtak. Dóczy és a többi szélsőséges ellene, a heccisták a jubileumi bankett mellett agitáltak.

Ma sem tudjuk és soha sem fogjuk megtudni, észre vett-e az öregur valamit a körülötte dúló ádáz és egyre veszélyesebben feszülő világnézeti harcból. Tény, hogy viselkedése nem változott az ügy javára, ellenkezőleg, mintha ezekben a sorsdöntő napokban még komiszabbul lépett volna fel. Egyenesen a jubileumi ellenzék kezére dolgozott. Belekötött például Grószba, aki pedig a legszenvédélyesebben harcolt a monogramos aranyóráért. Traubbal is nézeteltérése támadt egy ostoba fuvarlevél miatt, noha éppen Traub volt az, aki diákos lelkesedéssel és nagyvilági rafináriával hadakozott a vendéglőssel a menü összetételéért. Semmiségekért gyötörte a

párt legkiválóbb embereit, mintha próbára akarta volna tenni türelmüket.

De minél komiszabb volt Benyák ur, annál elszántabb dühvel és keserőséggel készültünk. Mikor pedig bejelentette, hogy a rendelések, torlódása miatt a nyári szabadságok megrövidülnek, sziszegő elszántsággal mondtuk ki: azért is.

Ugy készültünk a jubileumra, mint egy véres összeesküvésre.

5.

Délelőtt tizenegy órakor Traubbal bekopogtattunk hozzá. Benyák ur dermedten meredt ránk. Ilyen szabálytalanság még nem fordult elő, mióta a telep fennáll. Nekem az volt az érzésem, hogy csak a halálraitelt nézhet ilyen fagyos kétségbeeséssel a pribékekre, akik érte jönnek, hogy a bitó alá vonszolják.

Traub Pista hangja remegett, midőn előadta, hogy a Tiszai Fürésztelep hivatalnoki kara egyöntetű lelkesedéssel üdvözi a cégvezető urat abból a szerencsés alkalomból, hogy a cégvezető ur a huszonötödik évet tölti becsületben a részvénytársaság szolgálatában. Arra kérjük, hogy estére tisztelje meg megjelenésével az »Aranylégy«-vendéglő kerthelyiségét, ahol kollégái szerény, de tiszta szívből fakadó lakomát rendeznek tiszteletére.

Benyák ur homlokát félelmetes bibor öntötte el, azután minden vér egyszerre szállt el az arcából. Lassan felemelkedett a karosszékéből, ajka remegett, éreztük, hogy mondani akar valamit, de elfulladt az izgalomtól. Egyszerre azonban, mint a fuldoklóból a köhögés, úgy szakadt fel belőle ez a pár szó:

— Én... én, köszönöm az uraknak!

Ezzel fürgén, mint még soha, felkapta botját, kalapját és elment.

Ugy tűnt fel, mintha menekülne.

6.

Az asztalfőn ült, fekete ruhában, fekete nyakkendővel, gyámoltalanul, mint egy koldus az urak asztalánál. Éreztem, hogy szenved és nem érti ezt az egész zavaros komédiát.

Tikkasztó est borult fölénk. A levegő megrekedt a Tisza völgyében és forrón csapódott le a kertre. Drótra aggatott lampionok lógtak a fák között, rózsák viritottak a vázákban. Az asztal közepén zöld tölgyfalevelekből óriási »25.«

Kicsipett pincérek nyüzsögtek az asztalnál, a kerítés mögül bebámészkodott a falu, a cigányhegedük hangja elolvadt és szétporlott az izzó levegőben. Azt hiszem Benyák ur mindebből nem érzékelt semmit. Az asszonyok habzó nevetése úgy pattant szét az éjszakában, mint a világító rakéta, csak az öregur ült fáradtan az

ünnepi asztalnál, mintha itt sem lett volna. Mintha észre sem vette volna, hogy Traub az est szónoka megkocogtatta poharát és elkezdte mondókáját:

— Szeretett cégvezető ur, igen tisztelt kartársak. Összegyűlünk, hogy ünnepeljünk egy embert, aki immár negyedszázad óta becsülettel...

Az asztal végén, ahol a kis Pethő ült a fiatalabbakkal, fojtottan kuncogott valaki. Traub is elég tapintatlanul vigyorgott beszéd közben, s nekem is mosolyognom kellett, mikor Benyák urra néztem. Sörte-bajusza úgy tűnt fel, mintha gombostűket szurkáltak volna az orra alá.

Traub rendületlenül szavalt:

— ...mert mindig jó kollégánk, bajunkban bajtársunk, örömmünkben cimboránk, tanácsalanságunkban apánk volt a cégvezető ur...

Benyák mereven bámult maga elé. Az asztal különböző tájai felől türelmetlen pisszegések hallatszottak, a szemek bizalmasan összevillantak és néha halkán csörrent egy-egy tányér. A szónokra senki sem figyelt.

Traubból ömlött a szó, mint az áradat.

— És most egy szívvvel, egy lélekkel ünnepli a cégvezető urat mindenki. Öröme poharába szívünkéből csorgatjuk szeretetünket és kérjük a Mindenhatót, hogy tartsa meg egészségben a mi kedves cégvezető urunkat, az emberi kor legvégső határáig...

Elhallgatott. Pillanatnyi csönd támadt. A lampionokban sercegett a láng és apró robbanással pukkantak szét a behulló rovarok. Arra gondoltam, hogy egy-egy kis világ semmisül meg mindegyikkel.

Felcsattan az éljenzés és patakzón visszaverődik a magasságból. Benyák urat nézem: ül összeroskadva, kimerülten, Nyugtalan tekintete egy pillanatra belemenekült simogató pillantásomba, mintha azt kérdezné: mi ez? Határozottan érzem ebben a pillanatban, hogy kegyelemért rimánkodik. De már mindenki ott hullámszik körülötte, zajosan, tucukrosan koccintanak vele, kezét szorongatják, a kövér Benkóné fültövön cuppantja. Ekkor a kis Grósz belerikolt az éjszakába vijjogva, mint egy vészmadár: »Éljen Benyák ur, a szivember«.

Kegyetlen volt. Benyák ur úgy összecsuklott, mint a harmonika, amelyből kipréselték a lelket.

7.

Jókedvünk gonosz öröm volt. Ittunk és mulattunk eszeveszetten. A kis Pethő a szesz terrorfiuival már kezelésbe vette Benyák urat, aki furcsa, halotti révületben mindenkinek engedelmes-

kedett. Ivott, rendületlenül egyre ivott s megdagadt mint egy szivacs.

Hajnaltájban már kigyulladva, eltévedt kísértetként kék fényben imbolygott Benyák ur az asztalok között. Csetlett-botlott és rekedt-részegen nevetett valamin, amit csak ő látott a ködön túl. Félmondatok törtek ki belőle, cigányos idegen cikornyák és komor fenyegetések. Lassan nekilendült és aztán megállás nélkül zuhant lefelé. Nótákat rendelt, elfelejtett betyáros kesergőket és huncut öreg verbunkósokat, melyeket a cigány nem tudott eljátszani...

Ezüst szálak csillogtak Benyák ur hajában és krisztusi martírumban vert át mámorán. Fenegyerekes szédületében kanászosan kurjongatott, mégis úgy rémlett, mintha a gyárkapu csikorgását hallanám, s ha magába hullva dudolt, a hangjában benne bugott a déli sziréna.

Én kísértem hazáig.

Görcsösen kapaszkodott belém és utközben csapongva beszélt, mint egy nihilista.

— Az élet... semmi! ...Olyan az fiam, mint a vizen a bugyborék... egy pillanat és szétpattan...

Könnyezett, megvert-öregemberesen. Szégyelte is magát, mert utközben mindenféle csunya dolog történt vele. Könyörgőn nézett rám gyulladt szemével.

— A telep... az... és a fűrészpor, amivel örökké telítve van a levegő. — suttogeta — egy életen keresztül mindig, csak fűrészpor... fűrészpor... fűrészpor...

Kiköpött, közönségesen, mint egy kocsis.

A kapuban felém nyujtotta puha eres kezét.

— Bugyborék — mondta rekedten, iszonyu vigyorgással és szélesen, belekaszált a levegőbe, mintha elsöpörne valamit maga előtt az utból.

Ugy rémlett, mintha letörölt volna egy táblát.

Aztán részegek módjára éles, katonás szögben megfordult és vissza se nézett többé.

Elindultam. A Tisza felett friss, zöld színekkel pirkadt és forró szél suhogott a fák között.

8.

Benyák ur még akkor hajnalban felakasztotta magát.

Szegedi Emil.

A L Á M P Á S K I A L S Z I K

NOVELLA

Nyolc órakor a villanylámpák az egész házban kialudtak.

Mint az alattomos utszéli támadás: a sötétség hirtelen előugrott és eltüntette, legyilkolta a tárgyakat. Sűrű feketeség tapadt mindenhez.

Valaki benn ült a sötét szobában s belebámult a levegőbe. »Ugyan, hová tűnik a fény ilyenkor, ha kialszik« — gondolta. S a menyezet felé nézett, aztán zsebéhez kapott. Gyufát keresett, holtlott már öt éve nem dohányzott. Talán egy elkésett mozdulat volt, amely akkor, öt év előtt bennmaradt.

Nem volt mit tennie, ülnie kellett egyhelyben: talán csak megkönyörül a lámpás. »Rövidzárlat« — villant át agyán. Vagy a telep állt le? Az ember mindig a legrosszabbra gondol. Lehet, hogy valami nagy-nagy szerencsétlenség történt. Ha a következő pillanatban szirénák bugását hallotta volna az utcán, talán az is megnyugtatóbban hatott volna rá, mint ez a kocsonyaszerűen tapadó, makacs csönd és feketeség.

Talán percekig tartott, talán néhány másodperc volt az egész, mikor a folyosón erőtlen gyertyaláng jelent meg, s az üvegajtón át lassan tapogatódzva, bizonytalanul közeledett felé.

A cseléd hozta be a gyertyát.

— Na mi az, mi történt a villannyal? — kérdezte a lányt. Az csak vonogatta a vállát.

— Nem tudom, tanár ur. De már telefonáltunk. Tessék csak nyugodt lenni.

*

Tíz percig némán nézett a gyertyafénybe.

Olvasni próbált. Előtte volt a könyv, és azt a mondatot kereste, amelynél az orvtámadás megszakította. Maga elé huzta a lángot, egészen közel, de hiába! A hajbókoló, sárgás fény a kripták tömjénszagu rettenetét árasztotta, s régi temetések emlékét idézve fel. Régi misék emlékét hozta közel a szívéhez, amikor még ministrált... »Mindjárt int a páter és csöngetni kell!«

És — és szólts is már a csengő. Valahol a folyosó végén, erőtlenül, kétségbeesetten. »Biztosan a telefon« Oda kellene talán menni? Eh, mit, ez a házbéliek dolga, mi köze hozzá?

De a telefon csak tovább szólt. Hátha nincs itthon senki? Hátha éppen a villanyról közölnek valamit? Hogy is mondta a lány: »már telefonáltunk«... Felállt és elindult az ajtó felé. Kezében gyertyával, végigbotorkált a hosszú folyosón. Igen, ott lesz a telefon, valahol a folyosó végén. A gyertyafény előre kuszott, ő meg vigyázva lépegetett a fény nyomán. Ijesztő árnyak lebbentek körülötte, idegen lakás furcsa szaga terjengett. Sohasem járt még erre, neki a lépcsőházból volt külön kis benyílója. Pontosan egy hete lakott itt — mit tudhatott volna ezekről az emberekről? Átkozottul keveset. És azok: mit tudhattak róla? — Mint a tolvaj, úgy járt, jaj csak odaért volna már az átkozott telefonhoz!

Ebben a percben egy másik gyertya fénye villant fel a folyosó sarkában, és keresztezte útját.

Kicsit esetlen volt a szituáció.

Ugy álltak egymással szemben, mint két megriasztott betörő. A gyertyafény két sápadt arcot világított meg. — Tudod milyen az arc, ha alulról éri a fény? Kicsit megdöbbenő. A szemek fehérje felfeléfordul, az árnyék a homlokot éri. Még az ismerős arc is idegen ilyenkor. És az idegen? Mintha kriptából kelt volna ki. —

Két szempár futott egymásba a gyertyalángok fölött, ellenségesen.

— Kérem, — kezdte a tanár és kereste a szót. De csak dadogni tudott — a telefon...

A lány elmosolyodott. »Hol jár ilyenkor ez a Kati, igazán nem tudom.« Körülbelül ezt mondta. Aztán ránézett ismét a férfire — Maga az új szobaur, ugye.

Nem kérdezte, megállapította, leszögezte.

Szobaur — na igen. De azért nem kellett volna így mondania. Talán valamivel emberibb hangon. Dehát: vannak szavak, amelyek a pillanatokkal összeillenek. Például most.

A tanár is zavartan mosolygott, és meghajolt. »Kellemetlen« — kezdte. De csak ennyit tudott mondani: »A telefon miatt...«

Pedig a telefon már nem csöngetett. Megunt. Ott lapult a sarokban, mint a jóllakott bestia. Megzavart két embert és most hallgatott.

Az oldalajtón férfifej fordult ki. Kicsit meghökkent, aztán elmosolyodott az arc.

— De kedves tanár ur — kezdte szélesen — igazán nem talállok szavakat ezért a kellemetlenségért... Valami rövidzárlat, vagy micsoda... Igazán nem is tudom már...

A telefonhoz ment és belebeszélte valamit. Behallózott, aztán megfordult. »Igazán nem is tudom már... Különben tessék, tessék beljebb menni... De kérem, tessék, csak egész nyugodtan«.

Ugy csuszott a beszéd, mint olajozott zárban a kulcs.

Bevonultak a szobába. Elöl a lány, aztán a házigazda. A tanár a gyertyával kicsit hátramaradt. Tanácstalanul megállt az ajtóban, majd bement ő is az idegen szobába.

A házigazda — úgy látszik — precíz ember lehetett. Mert már vagy harmadszor adta elő az egész zavar történetét. »Éppen vacsoránál ültünk, — kezdte — akkor hopp! — egyszerre kialszik a lámpa. Próbálok az égőt — hát itt baj van. Eredj csak Márta, — mondom a lányomnak, — telefonálj a telepre. Ott azt mondják: várni kell. Baj van a transzformátorban, valami kiégett. — Ugy-e, így volt?

— Igen apa, kiégett a transzformátor, azt mondták.

Milyen dallamos szép hangja van a lánynak! Csupa figyelem a lány, ahogy előrehajol és apját nézi. De lehet hogy csak tettetés. — Kialudt a villany, valaki betört az ebédlőbe, ahol éppen vacsoránál ültek. Bejött a szobaur. Mindössze egy hete lakik náluk, mintha az utcáról jönne. Idegen. De házikabát van rajta és itthon érzi magát. Rémes. Talán papucs díszíti a lábát. Vagy házicipő. De nem, cipőben jött. Vastagtalpu barna cipőben. — A lány elnézően mosolygott. — Apa annyit beszél, Istenem! Hát olyan fontos az egész?

De aztán belátta, hogy most sokat kell beszélni. Mert ha — ments Isten, — valahogy elakad a szó, olyan fagyos csönd lesz mindjárt, hogy mind a hárman beleborzonganak. Csak a lámpás gyulna már fel! Akkor rend lesz azonnal. Akkor a szóáradat felerősödik, megrázzák egymás kezét, elfujják a gyertyát, ünneplik a fényt és itt hagyják egymást.

Valaki bejött a szobába, de ha kigyulnak a lámpák, azonnal elmegy és újra rendbe jön minden. Milyen jó, hogy apa ilyen sokat beszél!

Sokat beszél, de már ő is alig bírja. Elmondott mindent, azt is megkérdezte, hogy milyen helyzetben érte a tanár urat a sötétség, hány perc telt el, amíg a lány megjött a gyertyával. »Talán két perc? Na ez megnyugtató. Ez a Kati nagyon pontos és lelkiismeretes. A feleségem nincs itthon és ...«

Hogy zugtak a szavak a csöndben! Igen, Kati. Milyen bizalmatlan! Mert faluról jött. Használja a villanyt, de nem szereti, nem bízik benne s lám, igazza van. Milyen jó, hogy gyertyát tartogat a fiókjában. A parasztnak mindig igaza van, mert őstalajon mozog. — Nem igaz tanár ur?»

Mi, micsoda? Ja igen:

— Hogyne kérem. Feltétlenül.

Mert a tanár ebben a szóáradatban kicsit elmélázott, és nem is tudta, mit helyesel. Valamit Katalv kapcsolatban, persze. Nézte a két gyertyát, amelyek közül az egyik vidáman hajbókolt. Még sok élet volt benne! De a másik, amelyet ő hozott be, bizony csak gyertyacsonk volt már. És végérvényesen haldoklott. A legjobb helyeselni, ha az ember nem tudja, miről van szó. »Hogyne kérem, feltétlenül.«

Ránézett a lányra: vajjon észrevette-e? A lány csak mosolygott, mintha rájött volna a csalásra. Hát baj az, hiszen apa olyan sokat beszél.

*

Éppen mikor a gyertya kimult és a szobában sötétebb lett, mert már csak egy láng égett — és minden árnyék egymásba olvadt — beállt a rettegett csend.

Apa szóáradatának vége szakadt, apa figyelt.

»Bajt szímatol« — gondolta a lány és nyugtalan lett. Ismerte jól ezt a tekintetet.

Ajtócsapódás hallatszott, mintha jönne valaki.

— Mintha jönne valaki, — jegyezte meg az öreg, s az ajtót nézte.

S tényleg: topogva, erőtlenül fadarab ütődött az ajtóhoz. Odaért kétszer-háromszor, végigcsuszott rajta, mintha csak keresgélne, hogy utána nagyot üssön.

Egymásranéztek a sápadt gyertyafényben.

Aztán, tisztán és érthetően tagolva a szavakat: reszkető, öregasszonyos hang sirt be az ajtón, számonkérőn:

— Mi az Ferenc, most már a villanyt is sajnáljátok tőlem?

*

— Szent Isten, nagymama van kint!

Az öreg felugrott, zavartan nézett körül. Mintha menekülni akarna a jelenet elől, amely reá fog törni. De már nem volt számára kiút, az ajtót ki kellett nyitni. — Hangosan mondta:

— Jöjjön be mama, jöjjön csak!

De akit szólítottak, nem jött. Megrekedt az ajtóban. A gyertya homályos körvonalait mutatta csak, a kinzott öregasszonyos hang pedig úgy hatott, mint a vádbeszéd:

— A földet odaadtam Ferenc, rádirattam. Hát kutya vagyok én, most már sötétben üljek? Hát velem már mindent lehet csinálni?

Asztmásan, sulyosan vádoltak ezek a szavak. A vendég nem merete felemelni tekintetét, hiszen a vád őt is érte, s mindenkit, aki benn volt a szobában. Ebben a percben ő is cinkos volt. Nem mert ránézni a lányra, aki felugrott és a bosszúágtól kipirulva, szinte kiabálva mondta:

— Nagymama nem vagyunk egyedül!
Lihegett az ijedtségtől és a dühtől. Szent Isten, — gondolta a fiu, — minek is jöttem ki a szobámból?!

*

Most mankó nyult be az ajtón, mindenki felé irányítva.
— Ezt is Anna csinálta, Anna. Csak ő csinálhatta, tudom.
Annyi feketeség, annyi gyűlölködés volt ebben a pár szóban. Nem, ez nem mehet így tovább, érezte a fiu. Meg kell örülni, hiszen olyan ez a jelenet, mint a bűn, mint a gyilkosság! Az ideget öli.

Alkudozás indult meg.

— De nagymama, ne beszéljen így! Elromlott a villany, nem történt semmi. Nagymama jöjjön be és várjon velünk, mindjárt rendben lesz minden, ha a lámpás kigyullad.

A fiu pontosan érezte: semmi sem lesz rendben. Még akkor sem

*

Apa megtörölte a homlokát és körülnézett a szobában.

— A kutyafáját — mondta. Aztán tágitott egyet a gallérján.
— A kutyafáját, — ismételte. Majd nevetni kezdett. Kicsit hamis volt ez a nevetés, mintha magyarázni akarna. De jobbnak látta aztán belekiáltani a sötétbe Kati nevét.

— Ugyan hol csavarog az a lány ilyenkor, amikor legjobban kell Miért engedte meg, hogy...

Mit engedett? A gondolat megtört, apa nyersen folytatta:

— Jöjjön be Mutter. Bemutatom a kedves vendégünket... tanár ur... Valami nevet mormolt a cím előtt, hiszen ő sem tudta pontosan, hogy hívják a kedves vendéget...

— Csak jöjjön mama és ne busuljon. Mi is sötétben ülünk. Nézze mama, — kezdte megint a kapacitálást. De már felesleges volt minden magyarázat. Abba is hagyta. Felesleges volt, nagymama már mindent megértett. Bicegve jött elő a mankóján, s minden titokzatosság leolvadt róla. Csak egy nagymama volt. Kisértetiessége mosolyba olvadt a megkínzott öreg arcon...

*

De ez csak látszat volt. A valóság most már sokkal ijesztebben rombolt, mint a mankós kísértet kopogása az ajtóablán.

Az egész a félreértett helyzetből fakadt. Abból, hogy egyetlen gyertya mellett ült három ember. Ült és beszélgetett. Nagymama, aki odalent a nyári konyha mellett élt, kicsit szelílis elborultsággal, nem tudott semmit arról, ami a házban történik. De azt tudta, hogy az előbb bünt követett el, nagy bünt. Valami olyat mondott ki

mérgében, amit ennek a kedves fiatalembernek nem lett volna szabad hallania. Ennélfogva...

Gyűlöletét elborította a félelem, s a félelmet egy érzés a multból. Hogy most *viselkedni* kell. Társalogni, csevegni, — hazudni és érdeklődni. Ijesztő kérdései voltak, liesztő kérdései olyan ember számára, aki egy kicsit sem volt bennfentes, aki véletlenül került a szobába, véletlenül és házikabátban.

Nagymama félreértette a helyzetet, ez történt. — És nem lehet szólni, mert akkor ismét elkezd felpanaszolni mellőzöttségét. — akkor újra előjön a félelem, a gyűlölet, a gyűlölködés ebből a légkörből pedig már adott egy kis izelítőt... És nem lehet elküldeni sem, mert nem megy vissza a sötétbe. Viszont a fiatalembertől sem lehet udvariasan bucsut venni, ezt bizonyára megértené — — — De gyertya sincs, így nem is lehetne elküldeni. Csak egy láng van az egész házban, tehát e körül kell ülni mindannyioknak és döbbsent arccal hallgatni a kicsit eszelős öregasszony kérdéseit, bólogatni a tanácsaira és felelni. Felelni: igénnel, nemmel szóval, számmal, adattal, sóhajjal, kínos mosollyal és hallgatni vagy édesen beszélni.

Nagymama úgy néz kettőjükre, mint két szerelmesre. Nem is nagyon tapintatlanul. És úgy is kérdez. Szerelmeseknek talán jó, ha így kérdezik őket, de két embernek, aki legfeljebb a szemek összevillanásáig jutott el?

Mint a vágóhid, gondolta a fiu és nagyon melege lett. Pontosan érezte, hogyan hal meg mellette a lány. Már nem is élt a lányban más, csak a gyűlölet.

Minek is botorkált be így, idegen emberek életébe?

✱

Kilenc órakor, igen, pontosan kilenc óra volt, egyszerre valamennyi lámpa kigyulladt.

Az egész házban kigyult a fény. Megvilágította az ebédlőasztalon a félbehagyott vacsorát, a nagy tálalószekrényt és az összetöpörödött nagymamát. Mindent. A fény egyszerre bevilágított minden szögletbe, megvilágította a verejtékben fürdő, elkinzottan szomorú arcokat.

És ugyanabban a pillanatban, a döbbenetes csend percében, nagy testes asszony jelent meg a küszöbön. Uriasszony.

— Mi történt itt, — kérdezte.

Valami sötét fenyegetés volt ebben a hangban, valami zabolátlan, fegyelmetlen, támadó. A hang, tul a konzekvenciákon, az asszony ugráskész, otthonátvédő, erőszakos tónusában, egyetlen percig vérhullámot öntött az ember fejébe. — Hát így is lehet? — Ez a számonkérés, ez a gyűlölködő, támadó fellépés, meztelen ön-

zésével, feltárta minden zugát ennek a háznak. Jobban, mint a villanyfény.

De csak egy pillanatig.

Az öreg mondott valamit, pár szót. A tekintet megenyhült, kényszeredett mosoly lett belőle. «Kedves tanár ur, — mondta — igazán sajnálom, hogy ilyen kellemetlenség érte. Ez az átko... ez a szerencsétlen villany. Na, de kérem, ne siessen úgy, igazán!...»

Pontosan így mondta az asszony. »Mit lábatlankodsz itt?« -- gyilkolta a lány tekintete.

Amikor kezét csókolt az asszonynak és a lánynak, úgy érezte, hogy mindkettőjük keze remeg. Olyan idegen volt ez a két ápolt, finom kéz, mint egy távoli világ rabszolgatartó kegyetlensége...

Az ajtóban, saját szobája ajtajában, önkéntelenül megállt egy percre. Benn égett a lámpa és barátságos volt minden, az egész ház — csak egy hang zavarta, egy mondat, amelyet tisztán hallott:

— Csak egy órára teszem ki a lábam és már is a fejetetején áll minden!...

Még mondott valamit a hang — talán éppen őróla. De nem volt kíváncsi semmire. Bement a szobájába és betette maga után az ajtót.

Mintha befalazta volna, úgy tette be.

Sokat hánykolódott ágyában azon az éjszakán. Irt, egyre irt. Két levelet. Két hosszú levelet. Gyűlöletországba az egyiket, Szeretletországba a másikat. Szeretletországba egy lánynak, akinek bársonyos meleg hangja van és lány tekintete — Gyűlöletországba egy másik lánynak, akinek szikrázik a szeme a dühtől és akinek felmondta a lakást.

Markovich Mihály.

S Z E M L E

Irország és India

Az angol impériumnak, mint megfigyelhettük, újabban sok gondot okoznak a dominiumok, ezek közül elsősorban India, amely az új *Government of India Act* április első napjaiban történt életbeléptetése óta, újból véres nyugtalanságok szinterévé vált. Különös aktualitást ad az indiai kérdés felvetésének a teljes ir állami és nemzeti függetlenség nem váratlanul, de tekintettel a küszöbön álló koronázásra, mégis riasztó hirtelenséggel bekövetkezett proklamálása. Irország formailag már 1921-ben elszakadt Angliától, most pedig *De-Valera* az Ir Szabadállam kormányának elnöke az új alkotmány megszavaztatásával szinte puccsszerűen keresztül vitte a jogi elszakadást is. Az ir nép sok évszázados szabadságmozgalma ezzel az aktuussal befejeződött. *Irország — úgy látszik — szabad és független köztársaságként akart résztvenni VI. György koronázási ünnepségén.* Az új alkotmány hirtelen megszavazásának ez a csattanója! S vajjon nem ugyanilyen szabadságot akar-e az Empire gyöngyszeme: India is? Ezen a ponton válik az ir példa izgatón érdekessé és egyben veszedelmessé Nagy Británia szempontjából, de nem maradhat közömbös az ir »kész helyzettel« szemben egyetlen hatalom sem, mert a mai bizonytalan nemzetközi politikai helyzetben *nem lehet indifferens, hogy mi történik Anglián kívül és belül.* Az angol impérium gépezetének zavartalan működése a mai tulfeszített konstellációban olyan elsőrendű európai szükségesség, hogy jelentősége szinte felmérhetetlen. Európa békéje és polgárainak biztonsága pillanatnyilag legáltalább összefügg Nagy Británia békéjével és biztonságával. Magától értetődik ugyanis, hogy egy rendszerében bomladozó, szorongatott helyzetbe került, Európán kívül eső problémákkal lekötött nagyhatalom, amely ezen felül kontinensünkön az »egyensúlyozó erő« szerepét is kénytelen betölteni, nem vehet részt teljes súlyával az »égető« európai kérdések megoldásában. Nagy Británia, de bármely más, békés nagyhatalom belső gyengülése, súlyának csökkenése és »más elfoglaltsága« azoknak a hatalmaknak a terveit segíti elő, amelyek az »egyensúlyozó erők« és »figyelő szemek« üzembavarára építik politikájukat. Az ir »befejezett tény« mellett ezért európai ügy az indiai kérdés is, ámbár a felületes szemlélőnek úgy tűnhetik fel, mintha az csupán a brit imperium magánügye volna. Hogy mindaz, ami ma Indiában zajlik és érik, mennyire nem csak angol ügy, ki fog derülni a következőkből.

Indiát is, mint az angol dominiumok és gyarmatok nagy részét vállalkozó szellemű, hajósok, vagy üzleti kalandorok szerezték Nagy Britanniának, és ügyes diplomaták őrizték meg. A két feladat közül az utóbbi volt a nehezebb, mert amint a leigázott gyarmat megtette első lépéseit a civilizáció útján, a faji és nemzeti öntudat halvány fénye is felderengett, s ez a távoli kis fény akármennyire igyekeztek is kioltani, az idők folyamán világító lánggá terebélyesedett. Az eszmélés, amely E. E. Kisch szerint, most közeledik kulminációs pontjához, szörványos, majd szervezett és félelmetes mozgalmakat indított meg a hatalmasra duzzadt angol világbirodalom szétszórt birtokain s száz év óta az egész angol gyarmati politika és az egész hatalmi szervezet egyebet sem tesz, mint fegyverrel, igérettel és fenyegetéssel küzd a birtoktestek elszakadása és az új szellem ellen. De nemcsak az ébredező nacionalizmusok, a további kihasználás ellen tiltakozó tömegdemonstrációk és függetlenségre irányuló nemzeti mozgalmak rónak súlyos gondokat az angol birodalom vezetőire, hanem a *kivülről jövő* mohó és mind gyakoribb fenyegetések is, amelyeknek célja kicsavarni Britannia karmaiból a kövér zsámányt és vele együtt a világhatalmat. Anglia gazdagsága, polgárainak jóléte és nyugalma, kulturája, tekintélye és hatalma: egy tucatnyi gyarmat, dominium, hűbéres állam és mandatus terület pilléreire nyugszik, érthető tehát, ha minden angol legbensőbb és legszemélyesebb ügye e nagyszerű oszlopsor sérthetetlenségének biztosítása. Az angol nem szentimentális, akkor sem, ha szerezni kell, s akkor sem, ha a szerzeményt meg kell őrizni. Ennek a mentalitásnak mindenkori képviselői felelős helyről sosem szüntek meg hangoztatni, hogy az angol politika célja nem lehet más, mint ennek a gazdagságnak és hatalomnak a megőrzése, a világhegemonia fenntartása és minden olyan törekvés megakadályozása, amely a hatalmi egyensúlyt veszélyeztetné. Jól tudjuk, hogy amikor Nagy-Britannia egy erősebb hatalommal szemben a gyengébbet védi, tulajdonképpen önmagát védi. A *Foreign Office* közel két évszázada mintaszerűen ügyel arra, hogy *Anglia és az angol érdekek rovására sem az európai, sem más kontinensen egyetlen hatalom se terjeszkedhessék aggasztó mértékben*, s egyetlen nemzet se válhassék veszélyes versenytársává Angliának. Ennek a következetes politikának számos példáját sorolhatnánk fel, de elég, ha megemlítjük miként lépett fel Anglia a cári Oroszország távolkeleti, Fekete-tengeri és Földközi-tengeri előnyomulásával szemben, miként segített a világháborúban megtörni a veszélyesen nagyranőtt német imperializmust, hogyan igyekezett a közelmúltban megakadályozni Olaszország gyarmati gazdagodását, hogyan harcol Japán távolkeleti tulsúlyának érvényesítése és a Szovjet Uniónak az ellen a törekvése ellen, hogy kijusson az Indiai Óceánra.

✱

Az angol impérium sulypontja a nyersanyagokban leggazdagabb dominiumon Indián nyugszik. Ez a roppant kiterjedésű, kimeríthetetlenül dus terület a hozzátartozó szigetvilággal nemcsak stra-

tégiailag fontos pont, hanem az angol ipar és kereskedelem legnagyobb felvevőképességű piaca és egyben nyersanyag-raktára. Egy pillantás a földgömbre s láthatjuk, hogy Nagy-Britannia kezében tartja mindazokat a földcsíkokat, amelyek az Indiába és Ausztráliába vezető szárazföldi, vagy vízi utak mentén terülnek el. Ámulni kell a politikai előrelátásnak, diplomáciai ügyességnek, katonai stratégiának és a gazdaságpolitikai szervezethez az azon a harmonikus, szívós és következetes együttműködésén, amely egy évszázad alatt ezt a hatalmas hálózatot így kiépítette. A Földközi-tenger nyugati kulső Gibraltár angol kézben van. Angol befolyás alatt áll az északafrikai parti nagyhatalom: Egyiptom és ezzel a vöröstengeri átjáró: Szuezi is. A kijárat az Indiai-Óceánra: Aden, szintén angol birtok, s ott van vele szemben Brit-Szomalai is. A másik út: Afrika megkerülése angol szempontból szintén biztosan járható Tamaszpontiai, katonai bázisai és széntelepei: *Gambia* (az afrikai kontinens legnyugatibb csúcsa) a *Délafrikai Unió* (Jóreménység fok). Ami az indiai birtok felé vezető s ma már csak az aviáció szempontjából fontos szárazföldi utakat illeti, Nagy-Britannia ezen a téren is biztosította érdekeit, midőn a világháború befejezése után az addig egységes török uralomnak alárendelt előázsiai és arabiai területeken számos független államot és szultán-ságot kreált, a stratégiai és kereskedelmi utak mentén. Szuezi angol-egyiptomi kézben és őrizetben van. *Hedzsasz* arab királyság a Vörös-tenger keleti partjait uralja. Ez a terület 1924-ig angol fennhatóság alatt állt, azóta független, de az angol érdekszférába tartozik. *Jement*, amely a háború végéig török uralom alatt állt, a háború után Anglia függetlenítette és azóta is rajta tartja kezét. Aden már 1829 óta őrzi a Vörös-tenger bejáratát, Szuezi megnyitása óta pedig nagyjelentőségű kikötő és széntelep. *Omán* szultánátus (Arabia Indiához legközelebb eső része) angol fennhatóság alatt áll, úgyhogy az indiai angol érdekek erről az oldalról sincsenek veszélyben. *Irán* (azelőtt Perzsia) 1918—1920-ig angol pénzügyi ellenőrzés alatt állt. Irán a Közel-Keleten az orosz és angol érdekek évszázados ütközőpontja. Afganisztán pufferállam a Szovjet-Unió és angol Elő-India között. Itt inkább orosz befolyás érvényesül. *Irak* (Mezopotámia) 1927 óta független arab királyság, miután évekig angol mandatárius terület volt. *Palesztina* és *Transzjordánia* angol mandatáriumok, tehát *Indiától akár a Perzsa-öbölön, akár a Vörös-tengeren, akár a Perzsián át a Földközi tengerig vezető utak, mindenütt barátságos, angol befolyás, vagy ellenőrzés alatt álló, önmagukban erőtlenn, de független államokon huzzódnak át.* Egytől egyig angol kreáció.

Amikor az előrelátó angol diplomácia Elő-Ázsiát sok független, egymásra féltékeny, önmagunkban gyámoltalan és támaszra szoruló, független és nemzeti önállóságukat fanatikusan védő államokra hasogatta, kettős célt igyekezett elérni:

Először: *megakadályozta egy egységes szerkezetileg összefüggő erős arab birodalom megalakítását*, mely tömegében éppen olyan félelmetes sullyal nehezedett volna Indiára, mint Oroszor-

szág. Egy ilyen hatalmas államblokkal sokkal nehezebb tárgyalni és sokkal nehezebb megegyezni, mint az egymás ellen kiiátszható, szétszaggatott és a látszat-önállóság boldogságában sütkérező, sok független állammal, amelyek ezeregy fonállal oda vannak láncolva a britt imperiumhoz.

Másodszor: az orosz törekvésekkel, amelyeknek célja Afganisztánon és a brit Beludsisztánon keresztül kitörni az Indiai-Oceánra, a Boszporuszon és a Dardanellákon át pedig kijutni a Földközi tengerre, Anglia számos független de vele szimpatizáló állam érzékenységét állítja szemben. *Nagy Katalintól Sztalinig meghatározza az orosz külpolitikát az a törekvés, hogy a mamut-birodalom kijusson a két fontos kereskedelmi tengerre: az Indiai Oceánra és a Földközi tengerre.* Ez az igyekezet a mai orosz diplomáciai tevékenységnek is principiuma. Szovjet-Unió, Kelet-bölcsezetével készíti elő a terepet, s az új, kemáli Törökországhoz való szimpátiái tulajdonképpen a Dardanelláknak szólnak. Anglia fontos földközítengeri érdekeit tehát Francia- és Olaszországon kívül a Szovjet-Unió is erősen veszélyezteti. A Mediterrán medence két ege alatt, az emberiség bölcsőjében, viharos szenvedélyek sűrűsödnek.

A soknépű és sokvallású Indiában, mikor e sorok íródnak, még tart a véres lázadás, mely északnyugaton, *Vazirisztán* tartományban tört ki. Vad, hegyi törzsek, egy Ipi nevű fanatikus fakir vezetésével bandaharcokat folytatnak az angol csapatokkal. A harc kimenetele most sem lehet kétséges: a szervezett angol haderő el fogja tiporni ezeket az összeverődött csapatokat és India forradalmi története egy véres epizóddal tarkább lesz. Az indiai félsziget utolsó száz évének históriája tulajdonképpen nem más, mint az angol civilizáló törekvések és szüntelen felkelések láncolata. India az angol tengerentúli birtokok legértékesebb területe. Ezen a páratlanul gazdag félszigeten, amely közel ötmillió négyzetkilométernyi területet foglal magába, 350 millió ember él. Más fogalmazásban: *350 millió fogyasztó, az Indiához tartozó maláj szigetek mellől nélkül.* Nagy-Britannia óriási erőfeszítése uralmának és monopolisztikus helyzetének fenntartására érhetőkké válnak, ha elgondoljuk, hogy a titokzatos India nemcsak az angol ipar legjobb piaca, hanem legjobb nyersanyagforrása is. (Gumi, gyapot, juta, só, rizs, tea, fűszerek, cukornád, mák, gabona, bőrök, nemesfémek, drágakövek, réz, króm, vas, ón, mangán, kőszén.) A lakosság földművelő és állattenyésztő. Juh és kecske szolgáltatja a legfejlettebb iparág: a textilipar nyersanyagát, s noha ezt az iparágat az angolok erősen visszafejlesztették, 1935-ben mégis közel 10 millió orsó dolgozott Indiában. A gyarmat kivitele felülmúlja a behozatalt, ami a nélkülözhetetlen nyersanyagokban való mérhetetlen gazdagságát mutatja. 1937-ben az imperialista államok fegyverkezése miatt a nélkülözhetetlen nyersanyagokban (acél, vas, juta, pamut) a kivitel tovább emelkedik. A piacmonopolium és nyersanyag bőség.

kat is engedélyezett, de továbbra is elzárta a benszülöttek elől a magasabb hivatalokba vezető utat. Egy ideig a kiharcolt »kedvezmények«, de inkább a reakció terrorja miatt valahogyan ment is a dolog, de amint egyre több előkelő hindu tért vissza új eszmékkel gazdagodva európai főiskolákról és tanulmányutakról, az elégedetlenség úgy növekedett. Új szellem, új célok, új követelések, tüzelik az új hindu generációt. *Az ázsiai sötétség kezd oszladozni!* Friss szellemű újságok, nacionalista szervezetek, egyesületek, kiválóan képzett, széleslátókörű, modern politikusok követelnek India számára teljes szabadságot és önkormányzatot. Az ázsiai Monroe-elv: *India az indiaiaké*, a fehérek csak megtürt idegenek. Az új vértelen mozgalmak nagy szelleme és irányítója *Mahátmá Gandhi*, aki a hinduk (a mohamedánok a legutóbbi időkig a kormányzattal tartottak) követeléseit így fogalmazta meg: Az indiai gyarmatot emeljék *dominium* rangjára s adjanak ennek az új dominiumnak Kanadáéhoz, Ausztráliáéhoz hasonló *teljes jogokat*, önkormányzatot, önrendelkezési jogot; belügyeiben és külügyeiben egyaránt, az Empire érdekeinek szem előtt tartásával. Teljes polgári egyenlőség, közhivatalok magasabb tisztségeinek is hindukkal való betöltése, az ifjú hindu szellemiség elhelyezkedésének biztosítása polgári és katonai téren, az oktatásügy kiterjesztése, az indiai *ipar és kereskedelem önrendelkezési joga*: ezek nagyjából azok a követelések, amelyeket a hindu nép szellemi vezeterei vértelen uton hangoztattak. A háború befejezése után 1921-ben, India a világháborúban tanúsított hűségeért új alkotmányt kapott, de nem utolsó sorban Gandhi félelmetes és gyakran megismétlődő »non cooperation« mozgalmi hatásaként.

A hindu nacionalistákat az 1921-es alkotmány liberálisabb szelleme sem elégitette ki, mert *India továbbra is gyarmat maradt*, amelyet a delhii látszat parlament ellenére a londoni gyarmatügyi minisztérium kormányzott. Az elmúlt 15 év ismét a nemzeti mozgalmak sorozata volt. Az angol áruk bojkottja, a polgári engedelmesség megtagadása, zendülések és atrocitások Gandhi letartóztatásával és elítélésével nem enyhültek, ellenkezőleg egyre aggasztóbb méreteket öltöttek. Az ellenállás következménye az 1937-es *Government of India Act*, amely India 11 tartományában bevezeti az önkormányzatot és a számtalan »független« és hűbéres államot egyetlen államszövetségbe tömöríti az angol korona uralma alatt. A tartományi kormányok választott törvényhozó testületnek tartoznak felelősséggel. *A kongresszusí párt ezzel a megoldással sincs megelégedve*, mert az a véleménye, hogy az új alkotmánnyal nem hogy távolodtak volna Angliától, hanem még szorosabban odakötték Indiát a brit impériumhoz. Indiában tehát *nincs nyugalom*, izzik, forr egész Kelet, Vazirisztánban fegyvert ragadtak a hegyi törzsek és »szent háborút« hirdetnek az angol uralom ellen. Japán »Ázsia népei egyesüljetek!« jelszóval óriási propagandát fejt ki, a másik oldalon viszont az orosz propaganda dolgozza a lelkeket a

a Keletindiai Társaságot felosztatják és ezzel megkezdődik a pacifikálás. A hajózás fejlődése, a kábel és telefon elterjedése s általában a hirszerzés és a forgalom meggyorsulása után jönnek csak rá India mérhetetlen gazdasági jelentőségére. A virágzás azonban a *Szuez-csatorna megnyitásával* kezdődik. India nyersanyagai és az angol ipar cikkei addig elképzelhetetlennek hitt gyorsasággal jutnak el Londonba, illetve Angliából az indiai kikötőkbe. Rengeteg helyet foglalna el elmondani, miképen hódította meg az angol-indiai hadsereg a félsziget jelentékeny részét, utóbb Burmát, Beludzsisztánt és Pundzsabot. A maharadzsák meghagyott kisebb-nagyobb országai, önkormányzatuk ellenére is, csak látszólag függetlenek. Meg kellett hódítani fél Indiát, mert a partokon támadt hatalmas kikötők, raktárak és intézmények funkciója csak akkor zavartalan, a személy- és vagyonbiztonság csak akkor teljes, ha a mögöttes területek, a *hinterland* veszélyes törzseit és rablóbandáit megfékezik. Tárnyilagosan el kell ismerni, hogy a brit hódító sokat tett a barbár szokások megszüntetése, utak, vasutak, öntözőművek, kórházak létesítése, folyószabályozás, talajjavítás, egészségügy, mocsarak lecsapolása, oktatásügy, közlekedés, biztonság, egyszóval a kultúra és a civilizáció érdekében, ami mind *elmaradhatatlanul szükséges volt* ahhoz, hogy a terület, amely a gépkorszak kezdetén varázskapuként nyílt meg az angol gazdasági élet előtt, *minél tökéletesebben és ökonomikusabban kihasználható és értékesíthető legyen.*

*

Hogy megértsük az indiai »erős kéz« rendszerét és Nagy-Britannia rideg politikáját Indiában, vissza kell pillantanunk röviden az 1857-es, már említett szipaj-lázadásra, amely *az első memento* volt arra, hogy Inda nehéz dió. Ezt a *katonai* lázadást közvetlenül az robbantotta ki, hogy az indiai benszüllött hadsereget modernebb Enfield-féle lőfegyverekkel szerelték fel. Az új fegyverek töltényei zsirozott kartonokban voltak s úgy a hinduk, mint a mohamedánok között elterjedt a hit, hogy kenőanyagul sertézsírt és tehénfagygyut használtak. A tehén szent állat a hinduk szemében, a mohamedánok előtt pedig nincs tisztátalanabb a sertésnél. Ez volt az ok, de tulajdonképen mélyebb erők játszottak közre. Nevezetesen az a nyíltan hangoztatott felfogás, hogy a fehér uralom a hinduk és mohamedánok vallását szándékosan sértette meg s egyáltalán, hogy az angol kormánynak feltett szándéka a hinduk tisztátalanokká tétele. A mohamedánok is meg voltak győződve, hogy az ő hitüket és vallásos szokásaikat is meg akarják változtatni. Tény, hogy az angol kormányzat nem sok tapintatot árult el a vallási érzékenység iránt s gwynéhány intézkedése gyanut kelthetett a benszüllöttek köreiből. *Ettől az időtől kezdve máig kiürthatatlan az a hit, hogy a fehér uralom a benszüllöttek vallási, erkölcsi és társadalmi »megrontásán« munkálkodik.* A véres szipaj lázadás levere után az angol gyarmati hivatal a K. I. T. megszüntetésén kívül sok enyhítést léptetett életbe, több tapintatot árult el, némi joga-

»világsszabadság« és »a dolgozóké a föld« jelszavával. Hogy mikép fog végződni a harc, hogyan alakul India sorsa, pillanatnyilag nehéz megjósolni, de egyre erőteljesebben nyomul előtérbe az a belátás, hogy Európa hatalmai nem soká horgonyozhatnak Távol-Kelet kincses szigetein. Az európai példákön vakmerővé duzzadt japán nacionalizmus élesíti a kardokat, miután az indiai piac egy részét az öldöklő versenyben USA és Németország előtt elhódította az angoloktól. Anglia és USA lázas ütemben erősítik flottájukat, bázisaikat és a sárga vizeken birtokolt kikötőiket. Van egy divatos közhely, amely így szól: »a jól felfegyverkezett Anglia az európai béke legjobb őre«, Angliának azonban kisebb gondja is nagyobb ezekben a sorsdöntő órákban, mint Európa. Az Empire világhatalma forog kockán. A játékosok: Japán, USA, Oroszország. Ebben a pillanatban Nagy-Britannia adja a bankot, amelyet a partnerek szétrobbantással fenyegetnek. Ezért fegyverkezik Nagy -Britannia és ezért mondták ki a birodalmi konferencián, hogy Anglia egyelőre nem vesz részt az európai ügyek intézésében és nem köti le magát egyik állam mellett sem. Az abesszin ellenállás diplomáciai kudarcra bizonyította, hogy a fenyegetés levegő, ha a diplomácia jegyzéket nem kíséri ágyunaszád. Ne feledjük el: az angol világhatalom a flottán nyugszik!

Szegedi Emil

A RETTENETES CSÓK

Az első csók, amelyet anyámon kívül másnak adtam, életem negyedik-ötödik évét idézi emlékezetembe. Ma is megborzong a hátam, ha rá gondolok.

Egész apró gyerek voltam, mint említém. Mit törődtem én akkor az étellel, halállal. Éltem a magam kis gondtalan vagy inkább öntudatlan életét.

Az se hatott rám, amikor anyám közölte velem, hogy meghalt az öregszülém.

Átmentünk a szamszéd faluba, mert nagyanyám ott élt s halt is meg.

Ódamentet megbámultam az embereket. Külön öröm volt vonaton utaznom s kinézni az elrohanó világba. Aztán egy hosszú séta következett köves uton, majd beértünk a faluba.

Olyan egyforma kis házak sorakoztak, két oldalt, hogy a világerő se tudtam volna megmondani, mi köztük a különbség. Mint a gyufák a skatulyában, úgy hasonlítottak egymásra.

Mindegyik nyomott, alacsony épület volt, megbarnult zsuptetővel, zöldsalugateros kis ablakokkal, s az ormán kicsiny kereszttel. Előttek kerítés, e mögött virágos kert. Az ablakban kereklevelű muskátli, csüngő virágu fukszia, a kis kertben haragospiros bazsarózsa, irigysárga mályva, a széleken apró parasztszegű, sok-sok egyforma virággal.

Elmentünk a nagytestű templom mellett. Ezen is kis ablakok voltak. Az volt rajta legfeltűnőbb, hogy tornya oldalához volt ragasztva. Azóta se láttam ilyen falusi szentegyházat.

Girbe-gurba utcák futóhomokját taposva, egy kis parasztházhoz értünk. Ide kézenfogva vezetett az anyám.

Nagyszülém háza volt ez. Itt feküdt kiterítve a kiszikkadt öregasszony. Nem emlékszem arra, hogy valaki is fogadott volna bennünket. Ugy gondolom nagyanyó, mint özvegy öregasszony halt meg,

Beléptünk az első, tiszta szobába. De itt semmi más butor nem volt, csak egy koporsó a szentmihálylován. Kihurcoltak onnan mindent. A halottnak nem kell szék, asztal, szekrény.

Ebben az üres szobában feküdt a meghótt. Arca nem volt halovány, hanem inkább téglavöröses barna. És beesett sovány.

Itt már meghatódtam s elfogódva néztem, hogy édesanyám leborult a kiterített halottra s keserves zokogásra fakadt.

Fennszóval siratta, szólongatta. Mellén összekulcsolt kezeit csókolgatta. Bucsuzkodott tőle, aki már megtért a jobb világba, s mit sem tudott arról, ami körötte történt.

Én tanácstalanul álldogáltam a kongó szobában, az egyszerű fekete koporsó mellett, anyám szoknyájába kapaszkodva, mint az egyedüli biztos védelmet nyújtó valamibe.

Mert itt különben minden az ürt, az elmulást. a rettenetes csendet, a tulvilágot éreztette velem.

Nagysokára, hogy édesanyám kisírta minden könnyét, s elhalmozta csókjaival az áldott s fekete rózsafüzérrel összekötözött két kezét, amelyek őt az élet útjára kalauzolták, felemelkedett az aszott kicsi testről, és még mindig könnytől nedves szemmel s náthás hangon odafordult hozzám:

— Csókold meg kis fiam utoljára nagyanyát!

Igen ám, de én a csöppség, hogyan másszam fel öregszülém magasra párnázott fejéhez?

Készséges mozdulatot tettem, amire anyám két hónom alá nyult, a levegőbe emelt s egy lendítéssel odahelyezett nagyanyó arca fölé.

Csak most vettem észre összetöpörödött képéből kiemelkedő sima pofacsontját, lezárt szeme, szája körül a számtalan ráncot, homlokán az örökre mozdulatlaná vált gondbarázdákat.

Az arca nyugodt volt, inkább álomba merültnék látszott, mint olyannak, amelyben már nincs élet. Nem féltem tőle.

— Csókold meg kis fiam öregszüléd arcát!

S ekkor következett a rettenetes érzés, amelyet sohasem felejtek el.

Odanyomtam ajkam a kiálló pofacsont kifeszült bőrére, mire végigfutott a hátamon a hideg borzadás.

Mindenre elkészültem, csak erre nem. Rémulten rántottam vissza fejemet, s borzadva néztem a halott arcára.

Hideg mint a jég s kemény, mint a kő! — Mi ez?

Eddig csak édesanyám s apám meleg csókjában volt részem. Apám sokszor borostás álla csiklandozott, sikárolta bőrömet, meckültem is ilyenkor a csókja elől, de anyámé mindig puha volt s meleg.

S most itt alszik nagyanyám egy faládában, nyugodtan pihenve. **meg** se moccanva, az arca mégis kökemény s jéghideg.

Istenem, mi ez? Ilyet még nem éltem meg.

Anyám azután földre tett, s talán észre sem vette azt a borzalmas harcot, mely bennem lejátszódott, s kitörülhetetlenül belezöldött emlékezetembe.

Megéltem életem első s legnagyobb, talán legrettenetesebb élményét, amely ime félévszázad multán is frissen maradt meg emlékezetemben.

Hogy azután aranyos ruhában eljött a pap, a kántor szép buszuztatót énekelt, a ministráns fiuk odanyujtották a szenteltvizeztartó bádoggömböt a plébánosnak, ez beszentelte öreganyám kihült porhüvelyét, az asztalos iromba nagy szögekkel leszegezte a koporsót, s a fekete ládát kocsira tették s kint a temetőben egy sötét lyukba köteleken leeresztették: ez mind megtörtént — meg kellett történnie — de én ezekre már nem emlékszem.

Csak arra eszmélek fel mindig hideglelős borzalommal, hogy nagyszülém melegnek, puhának gondolt arca metsző-hideg volt, mint a jég és sima-kemény mint a márványkő...

Batta Péter.

IRODALMI SZEMLE:

K ö n y v e k

Fejtő Ferenc: Érzelmes utazás. (»Pantheon« — Budapest.) — Mohácsi Jenő: Lidércke. (»Nyugat«, Budapest.) — Vészi Endre: Felszabadultál! (»Pantheon«, Budapest.) — Marcel Pronst: Az eltűnt idő nyomában. Swann. I—III. (»Nyugat«, Budapest.)

*

Az új magyar irodalom jellemző vonása, hogy írói: gondolkodásuk, fejlődésük, környezetük, íróvá serdülésük történetének leírásával foglalkoznak. Ezek a vallomások valamennyinél szinte maguktól adódnak. Új kor kezdetén állunk, a polgári individualizmus alkonyán, harcos fascizmus és türelmetlen marxizmus között s az író, a művész, aki polgári osztálya szellemi, gazdasági váltságából eredő deformált hajlandóságaival keresi a megjelenítés eszméjét, formáját, nem kötheti magát a *csak* tiszta művészethez. Így megkísérli, hogy az élet teljességét összefogva, a mindennapi élet nyers anyagából és az idő dokumentumából alkossa a szépet. Ehhez a mindennapihoz legközelebb: énie áll, a teljes Én, mely benn áll az életben, hogy önmagán keresztül zugassa át annak zajlását és az élet jelenülésének művészi, termő formába öntését.

Az írók vallomása, ifjuságuk, küzdelmük, életük szemléltető lejegyzése: nem új tünnet. Azelőtt az ily irodalmi produktumok, a megingathatatlanok látszott értékek tiszteletében, nemzeti-, osztály-, vagy pártérdek, sőt emberi szenvedélyek lélekrajzai nélkül íródtak. Ma, az ifjú író lelki szükséglete, hogy életberendezéséről, világszemléletéről beszámoljon. Művész, világnézet, kollektívum... ez ma minden ifjú író lángoszlopa. Menekülnének előlük, vissza, az előttük járók sima pázsitu, »l'art pour l'art« viszonyai felé, de a három szó oly szorosan kapcsolódik egymásba, áramuk annyira egy vezetéken ömlik az irodalomba, hogy az elefántcsonttoronysápkóros buvóhelyére, ma, író, aki érzése és gondolatvilága objektív lejegyzésében, a fizikai s pszihikai lényt jelentő, *egész ember* aktív erejében látja hivatottságát, nem tud behúzódni. Jár, csetlik-botlik a szociális élet süppedő ingoványain, látja és érzi önmagát s individuális életérzése önanaliziséből kialakul ösztöneinek első gondolati rendszere: szociális felelőssége.

Fejtő Ferenc, az »Érzelmes utazás« írója, aki az első könyvével éretten, kiforrottan érkezett az új magyar irodalomba, már mintha túl is lenne ezen az intellektuális lélekalkatu, belső irodalmi harc forrongásán. Merkantil foglalkozású, városi szellemű, egyszerű polgári életet morzsoló családból ért a mába, a demokratikus állami rendbe fogott Európába, amelynek századeleji, első hősi halottja maga a demokrácia. Az író, már ennek a hősi halottnak hasztalan idézésében nő fel: a családból kisarjadzó gyermekkori emlékeknek, a zágrebi utcák, multból feltörő, messzi képei-nek, tantik és bácsik újraálmódott figuráinak árnyékában, mely az író szertelen, sürü áradású, példátlanul okos, fegyelmezetten elegáns íráskészségében olyan világos lesz, mint a legtisztább kristályüveg. Az író a család meghatódott kutatója, azé a családé, amely a volt monarchia minden zugából verődött össze, hogy terebélyesedjék s szerteszóródjék, ifju művészeket adva, akik szerte a nagy világban koncerteznek. Az öregek elszürkülnek s szeretet-lázba kerülnek, hogy az anakronisztikus, bomló kegyelet és emlékezés gyöngé szálait Ottó bácsi tartsa össze: a nagy családban a legárvább, a legcsaládtalanabb. Miniatürképek és tragédiák kerülnek a családból felszínre — és sörözés, fürdés, a rég elfelejtett és újra megtalált város parkjaiban való kószállás közepette, valóságos regénnyé szélesül a könnyű, nyári kirándulási naplónak szánt írásmű, amelynek értéke: merész dialektikája finom érzékenységu, átütő, társadalomtudományi ismereteiben megedződött, ki nem síkló hangja. Ez a hang sokszor előre jelzi, hogy amit mond, tulajdonképpen másképpen értendő, de ezt az árnyalatnak olyan modulációjával éri el, hogy a valóság és a mondani-való közötti zökkenőt észre sem vesszük.

A könyvet egy ötlet, egy szeszély, egy alkalom adta, amelynek elmulasztása a nagyon érdekes és nagyon elgondolkodtató könyvtől könnyen megfoszthatott volna bennünket. Az alkalom: a pesti író utazása Zágrebbe és az Adriára. Hogy a családi emlékeken túl, megpróbált a horvát társadalmi, politikai és irodalmi viszonyokkal is megismerkedni, s minderről, komolyabb célkitűzés nélkül, valóságos újságírói ankétot rendezni, mély érdeklődésére vall, de ez a dolgok mélyreható ismerete nélkül csak újságírói teljesítmény marad. Itt is sok mindent meglát, sőt itt-ott az igazsághoz is ér, de mindez csak mellékes időtöltés számára. Szeret általánosítani, megpróbál mindent a magyarországi viszonyokhoz mérni. Ahol azonban a tengeri utazásról ír, Szusáktól—Kotorig és onnan Cetinjéig, — vagy dubrovnikai napjairól, a város régi házairól — a régi házak láttán önmagába és az emberek életébe való elmerülését vizsgálván — ott költő, pátoszos, tiszta költő, a mai ifjuságnak azzal a komoly, irodalmi zenéjével, amely a hangulatot nem a napiénnel, sem a tenger kéklő, zöldes hullámaival, hanem telepődésével igazolja. Ifjuságára hivatkozik, mikor az életet lemondással kezdte, holott a polgári életrendet, a második osztályu

fülkét, a színházak első sorait, Goethet, a fürdőket, a jó cigarettákat szereti és mégis a szegényekkel, a póruljártakkal azonosítja magát. Ugy látja önmagát, hogy »*Milläufer*«, aki futni akarna — velük, utánuk, jóllehet csak ösvényeken jár, amelyek nincstelnek útjaiba torkollanak. »Polgár vagyok és szocialista.«

Mindez szertelenül hangzik, romantikus kedélyre vall, de Fejtő Ferenc írói bátorságát, szemlélődése mély kulturáját igazolja, hogy írásának első megmutatkozásában, lelke sűrű áradatában, az eszmék ennyire feltorlódó viharában, leplezetlenül önmagára s kettőségére mutat. A kritikus pedig nem tehet mást, minthogy veleérezzen és szívből kívánja, hogy e kettőségében is megmaradjon a lélek forradalmánál, amelyért az irodalom minden őse küzdött és minden harciosa küzdeni fog, tekintet nélkül arra, hogy gobelines szalonból vagy világitóudvarba sivárló zugból fordul egyének és tömegek felé, megújulásért, életért, igazságért.

»Az ember tragédiája« halhatatlan költőjének: Madách Imre külső életének sivársága, mint irodalomtörténeti feladat még hosszú időközön át izgató marad, mert tragikus eseményein át, a nagy Tragédiát, a tizenkilencedik század világirodalmának ezt a reprezentáns művét, jobban meg lehet érteni, mintha azt egyedül azokon az örök hatásokon és lelki, szellemi rokonain át vizsgáljuk, akik fájdalomra eszméltető, szenvedéseiben a világ eszméihez eljutó, földi kálváriájához vezették. Akik lelki rokonait a nagy költők soraiban Goethében vagy akár Byronban keresik, azok a Tragédia külső formájának primér jelentőséget tulajdonítanak, holott az mindig a multakat egybefogó, lázasan cselekvő és gondolkodó, tudásra vágyó, és a végtelenbe törtető, de célig soha el nem jutó ember tragédiája. Kanthoz, Rousseauhoz erősebb kapcsolatot fűzi, mint Goethehez vagy Byronhoz, akiknél az alkotás súlypontja: a művészet.

Mohácsi Jenőnek, a Tragédia konzseniális német fordítójának és kommentálójának, a nagy mű világirodalmi jelentősége, a világszinpadokon elért sikere körül komoly érdemei vannak. Átdolgozásában, a klasszikus remek megújított és nem merevedett irodalomtörténeti, muzeális ereklévé. De *Mohácsi*, az elbeszélő, aki a Tragédia körül végzett nagy munkájában, Madách külső életének állomásait is végigkísérte, lepergeti azt a valóságfilmet is, ami ennek az alig negyvenegy éves korában, kifosztott szívvel, elborult lélekkel elhalt költőnek fájdalmas élettöredéke volt. Ennek a valóságfilmnek hű forgatókönyve a »*Lidércke*«, Madách Imréné, Fráter Erzsébet életének és halálának regénye.

Szomorubb, sötétebbre retusált munka aligha van a magyar irodalomban, és az olvasó valami megmagyarázhatatlanul tragikus mohósággal száguld végig a regényen, amely Madách hűtlen felesége teljes lezüllésének fokozatait mondja el, amelyek között egy

zalai sötétségű valóságkép is van, midőn Madáchné ittasan, leron-gyoltan a rendőrségi őrszoba fapriccsére kerül. Borzalmas ez a lezüllés! A sztregovai udvarház szeptemberi csendje után, a boldogtalan, magányos kisvárosok fogadói, a céltelki apai ház szemrehányásától való menekülés, utolsó találkozás a halált váró férjjel, a nagyváradi nyomorúság, majd a szívszorító találkozás fiával, Aladárral, parasztszekereken való végigutazása az országon, — gyarmat, újra Sztregova, — söntések alkohalmámora, rekedtes kacaj, tört dalok nyomán felszakadó régi emlékfoszlányok, örökös krajcáros gond és a közkórház tiszta ágyán a megváltó halál...

A regény, környezetrajzában, hitelességében, hibátlan, mindvégig tárgyilagos, mondhatnánk, tulságosan tárgyilagos, szinte riport-szerű, részletes tudósítás. A valóság kikutatása s a valóság feljegyzése között nincs ür, amit az írónak fantsztikummal vagy kitalálással kellene kitölteni. A szerencsétlen asszony szomorú lekerülésének nyomai még követhetők voltak, a kortársak is élnek, vannak följegyzések, levelek és az írónak a művészi módszer helyett valóban nem kellett más eszközökhöz nyulni, mint amelyek egy komoly, hivatását megbecsülő, feladatát tökéletesen végző újságíró kellékei. Hogy a valóságregényből mégis figyelemreméltó írói munka lett, irodalomtörténeti forrásmunkán túl is művészi érték; az írója kérelhetetlen, kényszerű naturalizmusa sem csökkenthette. Ezt a szomorú életsorsot nem lehetett szépíteni, nem lehetett könnyebb fajsúlyra fordítani. Komor, súlyos tragédia volt, olyan tragédia, amely nélkül Madách aligha tudta volna tintatartójából évszázadok szellemét idézni. S amint 1606-ban, a komor Hradzsinban, a megtört testű, fiatalon is öreg Keppler, éjszakákon át horoszkópumán át figyelte a Mars pályáját, hogy hitvesét, Müller Borbálát feledje, kétszázötven évvel később, úgy áll a komor nézésű, lekonyuló bajszu Madách, Sztregova nyáréji harmatos hűvösségében, az árván maradt függönyös ágy előtt, ahol valaha a poklok minden kinját végigszenvedte.

Ehhez a termő kinhoz, a »Tragédiá«-t kiérlelő, véghetetlen megalázottsághoz ad fontos, valóságos klinikai kórképet Mohácsi Jenő »Lidércké«-je, egyre jelentősebb Madách irodalmunk újabb értéke.

A »Mikszáth Kálmán«-regénypályázat évek óta egy-egy új író kibontakozását, öntudatos célkitűzését segíti elő, és az eddig kitiüntetettek viszonylagosan, az új magyar irodalomnak időtálló értékei. Ezek az új írók, alig egy-két kivétellel, kispolgári, munkás lelkületű, szellemi légkörből kerültek ki, időszerű, mai dolgokat feszegetnek s nyilvánvaló, hogy a kiadó bírálói ezeket a főrekvéseket szívesen látják. A kitiüntetett regények mindegyike — a »Soha ilyen tavaszt« című naiv és tulliraiságában is üres mesejű regényt feledjük el, — a mai társadalom, a mai ifjuság nehéz

életproblémáira mutat. Ez a rámutatás azonban, végeredményben nem jelent sokat. Állásfoglalást vagy a tegnappal szembeforduló gerinces revíziót alig adhat.

Ilyen a »Felszabadultál« c. pályanyertes regény is, amelynek ismeretlen nevű írója, Vészi Endre, ha túl is van a pesti kispolgári irodalom konvencióján, s ha meg is próbál az állásfoglalás ösvényére kerülni, adós marad a környezet tökéletes visszaadásával, s e mellett írói elhivatottságát jelentő megrázó élménye sincs mellyel az olvasót különösebben le tudná kötni. A »Felszabadultál«, csupa egymásba fűzött pontos, szürke vázlat, a külváros bérkaszárnnyák jól meglátott zsánerképei, műhelyek pillanatfelvételei, a munkások és a munkaadók közötti változatlan helyzet ellaposodó, szintelen pasztelljei, amelyek végül is unottan eslelkélyesednek. Hiányzik ebből a regényből, halott témája egy sodró erejű író elhivatottságában a körülmény ciklonszerű viharát zugathatná, — a társadalomszemléleti sík is. Mindaz, amit az író vallomásszerűen elmond, ezen a síkon a priori állásfoglalás lehetett volna, mert a kis inas és családja, környezete életformájának tarthatatlanságát bizonyíthatná, anélkül, hogy egy emberibb világ kialakulására kellett volna mutatnia.

Tagadhatatlan, hogy kitünően ismeri a külvárosi bérkaszárnnyákat, a Belváros sötét mellékutcáinak proletárházait és műhelyeit. Környezetrajzából, az egymás mellé préselt lakók elfojtott, homályos vágyaiból, ha nagyon kutatjuk, s ha a freudi ránevelés lélektani eredőt alkalmazzuk, megérezhetjük a felszabadulás, a jobb élet utáni elfojtott sóvárgást, ami a »Felszabadultál«-ban egyelőre csak egy amerikai kivándorlás fantáziájában csapódik le. Ez lenne apának, fiúnak sorsváltóztató eseménye, valahogy úgy, mint a századforduló industrializálásának kezdő éveiben: az Amerikába vándorlók ezreinél. Van ebben a váratlan fordulatban, ebben az »Amerika«-szimbólumban valami a menekülésből, menekülni a céltalan várakozás és a tett elől, ami egyuttal az író tulajdonképeni feladata és a regény igaz megnyilatkozása előli menekülést is mutatja. Így kapjuk azt az érzést, hogy Vészi Ferenc, a munkáscsaládból származó, proletársorson átvergődött író, aki megírta környezetét, osztályának világát, dokumentumot is szolgáltatott hozzá, de mindezt ideológiai egység, sőt szocialista meggyőződés nélkül. Én a »Mikszáth Kálmán« regénydíjat nem adtam volna az írónak. Mert ha ma valaki proletáriró, nem elég, ha osztályának életéből csupán hü mozaikképeket ragaszt regénnyé, hanem kell, hogy valamit ki is fejezzon abból az ébredező proletárlélekből is, ami telve van reménnyel, hittel cselekvő akarattal, hogy az ifjú munkás, itthon, a maga helyén várja a társadalom alakuló munkájában való részvételét. Hiszen épen ez az, ami a szocialista irodalmat a polgári szellem irodalmától elválasztja, ez a jövőbenzés, ez a jövőbetekintés láza, ami mindenben visszatükrözhető, csupán egy kivándorlás reményében nem.

A háboruutáni új regényirodalom tulajdonképpen ott kezdte, ahol Dosztojevszki követői abbahagyták, a realista regényt mozgató nagy eszmék, világszemléletek, természettudományos elgondolások egyre gigantikusabban feszülő gáttainál, amelyek mögött egy vajudó emberiség, egy eszményét, rendeltetését veszített tömeg romboló nyugtalanossága lázongott. A háboruutáni líra is válságba került. Antik fénykora után, csak az újhoz tudott nagy lírikusokat kitermelni, de az Énre beállított extázis és a vízió, hovatovább az Én pozitív valóságát is felbontotta. A reális valóságok helyett a végtelenbe sodródó energiák (expresszionizmus) lírája következett, amitől azután személytelen, (kollektív) átfogó eszméket szolgáló költészet vált. A kiutat csak a népköltészet pozitív lírai értékein át lehetett elérni.

Dosztojevszki óta a francia regény az, amely a legnagyobb átalakulásos megy át. A Les Rouges et les Noirs vagy a Madame Bovary tulajdonképpen lázadás, pontról pontra támadás a rend, a megszokottság, a polgári nyugalom ellen, amelyeket a Jean Christophe, a francia népben gyökeredző eszméknek e világnézeti tükre követett. A modern regényirodalomnak ez a hatalmas teljesítménye, tulajdonképpen egyetemes korrajz, amelyet a világháború kitérőre zár le. Romain Rolland nagy regényének jelentősége mellett elsősorban két regényciklus az, amely túlnő a háborun, a háborút követő regényirodalom válságán és mint a legújabb kor két valóságos »Comédie Humaine«-je, napjaink irodalmának mutat utat. Az *egyik*, az angol Galsworthy Forsythe Saga-ja, ez az elbűvölően széles vonalú, alig észrevehető emelkedéssel kanyargó, egyenletesen temperált regénysorozat, amelyben az író, mint Thomas Mann a Budenbrooksban, egy család történetét írja meg. Az első ciklus még a háború előtti polgári Angliában játszódik le, a szigetlakók lehiggadt, nyugodt önérzetes életében itt ott kiütőköző apró konfliktusaival, a második rész már a háborút követő idők izgató atmoszférájában. Mégis megőrzi kimért, racionális indulatait, amely alatt ha feszülnek is drámák, mint az élet millió jelenségei, simulnak be a Forsythe-család hagyományos jólneveltségébe, ebbe az angol polgárságnak valóságos klasszikus remekművébe, amelynek emberei az élet valóságait szilárdan, szabályosan állják. A másik nagy regényciklus, az *A la recherche du temps perdu*, Marcel Proust hatalmas regényszintézise, ami magába zárja mindazt, amit irodalmi szépség és emberismeret adhat.

A francia—porosz háború idején született, Gazdag és független volt, s olyan ritka körülmények között élt, amelyek társaságot s szalonokat ragyogtattak feléje. Azután megbetegedett, sziv, ideghaj kinozta, fiatal élete utolsó éveit ágyban, lefüggönyözött szobában orvosai társaságában töltötte el. Parafával burkolt, hatalmas hálótermébe semmi sem szűrődött be abból a nagyvilági zaiából, amelyre fiatalsága termő éveit oly pazarul pocsékolta. Regénye köteteit ágyban írta, utolsó pillanatig dolgozott rajta és

Léon Pierre-Quint írja róla, hogy közvetlenül halála előtt még javított a kéziratokon, mert az agónia korábbi leírását nem tartotta hiúnek. A ciklus első kötete 1913-ban jelent meg, a további kötetek 1919—1927 között. Regényének teljes megjelenését nem érthette meg. 1922-ben meghalt.

A *la recherche du temps perdu*... ez a nagy regény címe, szó szerint az elveszett idő keresése, vagyis az átélt élet visszaálmódása. Tchéat önéletrajz. De Proust életét ismerve a regény címe ennél is többet jelent. Kicsendül belőle a vezérmotívum, az eltűnt idő, az idő... ami soha vissza nem jön.

A pedantériás pontossággal megírt regény: kora felsőbb tízezernek hű krónikája s éles megfigyelése mindannak, ami a magas arisztokrácia életét teszi, valahogy úgy, mint mintaképénél, Saint-Simonnál, akinek emlékiratai egy elégedetlen osztálytudatos arisztokratát és egy pompás szemű festőírókat mutatnak be. Mint Saint-Simon Proust is öntudatlan írásművész, aki nagy regényébe, írói pályájának majdnem két évtizedet kitevő hosszú fejlődésébe, kamaszkora minden emlékét, könyvszomja és olvasási vágya tikkadt mámorát beleírja, azzal a zuhatagos, siető, soha sem lankadó kitartással, mint akinek írni kell, mert nem tudni, mit hoz a holnap. Ebben az elszánt írói fogadkozásban, a regény külső formája tulajdonképpen emlékirat, csak hogy nem a hű emlékezés pontos, kronológikus rendjében, hanem a spontán rátalálás lejegyzésében, a valóságos idő teljes mellőzésével. Az emlékezés a fontos! Vannak ráeszmélt percei, melyekről oldalakon át áradozik és vannak évek, amelyeket egy-két futó szóval regisztrál. Patalógikus lélek, aki a neuraszténiasok hiperérzékenységgel, magasrendű alkotó szellemé válik. Kora kaotikus, ezer felől összehordott kulturhalmazán építi szertelen és mégis szerves egységbe álló, önelemző regényépületét, a világirodalomnak ezt az immanens szépségét, melynek háttérét az élet legtávlatosabb, leggazdagabb érzelme adja meg. Olyan ez a mű, mint egy végtelenbe futó zenei motívum, amelynek nagyszerűségét az első hallásra nem is vesszük észre, de minél gyakrabban halljuk, annál jobban belemélvedünk szépségeibe, hasonlóan főalakjához, Swannhoz, aki egy *mollhanguemre* írt szonátá tételeit mindig könnyezve hallgatja.

A nagy mű első része a »Swann«-sorozat, most jelent meg magyarul. A magyar szellem európaiságának messze kimagasló bizonyítéka a magyar Proust, amelynek fordítása a magyar irodalmi nyelv hatalmas erőpróbáját is jelenti. Maga a regény, a ma szemszögéből nézve, a sznobizmus valóságos kézikönyve, és hőségnek, Proustnak egy pillanatig sem jutott eszébe megtagadni, hogy ő maga is sznob, akinek regénye minden lapjáról sugárzik a vágy, hogy a történelmi családok előkelő szalónjaiban forgolódjék. Ahhoz, hogy a teljes magyar Proust megjelenjen, az olvasó tömegeknek ma már nincs is szüksége, és bizonyos, hogy kevesen lesz-

nek, akik a századforduló szellemének ezt az érdekes, exotikus kivirágzását odaadó, teljes élvezettel fogják olvasni. Maga a »Swann«-sorozat valahogy elég is, tökéletes izelítőt ad a vidéki csendes életről s a párisi szalonok tulfütött világáról. A Swann alakja köré vont környezet, Combray s az író első személyű elbeszélő modora — melyek a cseh-német Franz Kafkát juttatják eszembe — teljesen elegendők arra, hogy az író megismerjük, aki íróink közül, az utóbbi években többre is hatott.

Gyergyál Albert fordítása hősiés, küzdelmes vállalkozás. A francia írásrüvészetnek ez az értékes ismerője olyan munkát végzett, amely a magyar fordítóirodalomnak új erőforrása.

Béograd, 1937 május vége.

Kázmér Ernő.

DR. VIDOR IMRE

Dr. Vidor Imre néhány hónap-pal ezelőtt hirtelen eltűnt. Sokáig nem tudtuk, mi van vele. Utóbb kiderült, hogy súlyos beteg. Menthetetlennék mondták. Nemsökára csakugyan meg is halt. A jugoszláviai magyar irodalmat halálával érzékeny veszteség érte. Dr. Vidor egyike volt a jugoszláviai magyar irodalom legrokonszenvesebb alakjának.

Saját személyéről, s a mellőzésekről, melyek rosszindulatu helyekről érték, alig beszélt, ha látszott is rajta, hogy bántja. A sikereiről is hallgatott. Munkáiról azonban örömet elbeszélgetett, ha barátai érdeklődtek irántuk, de ilyenkor is csak a céhbéli ember probléma-kedvelő érdeklődésével. Dr. Vidor szerény, okos, megértő, türelmes

és alkalmazkodó ember volt. Tudott hallgatni, mikor sok mondanivalója lett volna, s tudott beszélni, mikor egy perccel előbb még sejtelve se volt róla, hogy a nyilvánosság előtt kell beszélnie. Csak legközelebbi ismerősei tudták, hogy egyike a legműveltebb jugoszláviai íróknak. Különösen az angol irodalmat tanulmányozta, s olyan elmélyedéssel, amely nem-tanári embernél kivételes. Shakespeareet eredetiben ismerte. Egyik darabját maga fordította le. De szakszerűen képzett volt az egész Shakespeare irodalomban is. Ismerte az angol regény-irodalmat, a klasszikusoktól kezdve a modernekig. Folyton írt, tanult és dolgozott s végül is a tudásnak oly gazdag tárházát gyűjtötte össze, amilyennel itt közülünk csak néhányan rendelkeznek. Mint író skrupulózus volt. Felületes munkát nem igen adott ki a kezéből. Stílusa olyan volt, mint ő maga: nyugodt,

harmonikus, egyenletes, világos. Nem akart meglepni, megrá-
tenteni, nem pályázott szenzá-
cióra, egyszerűen leírta, amit
az életben megfigyelt, mintha
azt mondta volna: »itt az írás,
olvassátok, érett ésszel, józa-
non.« Halála vesztesége a Ka-
langyának s vele együtt a dél-
szlávországi magyar irodalom-
nak is. Szívesen írt a Kalangyá-
ba, amelyet szeretett, s mely
szívesen közölte értékes írásait.
Szerénységét kielégítette, ha

írásai megjelentek. Akik közé-
ről ismerték, tudták, hogy mi-
lyen sok érték rejtőzött benne:
tudás, műveltség, okosság, fan-
tázia, kompozíciós-tehetség, fi-
lozófia s a földi dolgoknak ma-
gasabb szempontból való átte-
kintése.

A halál most kiütötte kezéből
a tollat. Kinézek a tavaszodó
utcára és arra gondolok, hogy
magas cvikkeres alakja mind-
örökre eltűnt közülünk.

AMBRUS BALÁZS.

LÁTOGATÁS A »TÓ MELLET- TI VÁROS«-BAN

*Herceg János regénye —
Dante-kiadás*

A kis, fáradt, lihegő vaskutya
csak az imént rakott ki a mesz-
szibe merengő, vidéki állomá-
son, s most itt dőcögök, rázó-
dom az Idő vén, ócska, fekete
batárján, utban az idegen, mult-
ba-süppedt város felé, a hepe-
hupás köves uton, melynek bur-
kolatát helyenként felszaggat-
ták és szertehajigálták az éles
tengelyű, zörömbölő parasztsze-
kerek, mikor vásári zsivajba és
porfelhőbe burkolódzva, be-be-
törttek az allotomosan hallgató
perifériákról, hogy visszave-
gyék, visszaköveteljék, amit
tőlük elvettek. Mit tagadjam:
bizony lassunak érzem a koco-
gást, s nem bánám, ha a tem-
pózó kocsis néha oda-oda ser-
centene az ostor csipős végével
a nagy sárga gebéhez, mert a
Jókai-hangulatot faszoron már-
már álom pillézi szememet, s
elnehezülő fejem is többször
mellemre dőccen, de hála ezek-

nek az alattomos, nyikkantó he-
pe-hupáknak, csak nem szende-
redem álomba, s oda-odafigyelek
a bakon ülő zuhatagós beszédé-
re. Így, mire a szállódba érek,
többet tudok a városról, mintha
három évig laktam volna falai
között, a pletykás kocsis annyi
mindent összekarált. Mert
ugyancsak bírja szóval: se vé-
ge, se hossza a mondókájának!
Az elejét még csak tartom vá-
lahogy, de a végét már a har-
madik határból ráncigálom visz-
sza, annyira elkódorgott a csa-
vargója. Hiába, csak nem ked-
veli a rendet, pedig tudhatná,
hogy emiatt ugyancsak meg-
gyülik a baja a nagyfeűekkel.
Mert nem mindenki atyafija, s
nem legyezeti mindenki a gven-
géjét. Mi azonban, akik félig-
meddig magunk is beletartozunk
ebbe az álmos, lusta, rendetlen
világba, kevesebb igényessel
nézzük házatáját, sőt hosszabb
tartózkodásra is letelepszünk,
mert akadnak dolgok, amik le-
kötik figyelmünket. A látogatás
végén mindenesetre azzal az ér-
zéssel kelünk fel, hogy ebből a

bő szájjal eresztett, össze-visszakuszált s agyongubacolt beszédből mégis kaptunk valamit: Zombornak, a háboruelőtti vármegei székhelynek egyetlen pont-ról felvett képét s nem eléggé elmélyített tájhangulatát. Ellent szeretnők ugyan mondani az írónak, hogy azt a várost, melyről annyi mindent összefecsegett, nem ismerte, nem is ismerhette, hiszen akkortájt még hosszú ingben szaladgált az utcákon, s Szabinával hancurozott, a gyönyörű, gyermektelen aszszonnyal, meg a szomorú Fekete Angyallal, ott messze, abban a rettenetes korcsmában, ahová egy késő, téli este szánkóját kötözve jutott el, akár Andersen kis fiuhőse a fehérbundás Hókirályné palotájába, ahol jéggé fagyott a szíve, de nem teszszük, mert ha Herceg bőven fel is használta a mende-mondát s a kisvárosi pletykát, mely, mint gazdátlan virág, még évek múlva is ott tengődik a romvilág omladékain, a rekonsztrukciónál többet végzett olyan munkát, melyhez többre volt szüksége: beidegzettségre. S ebben elvég-re nincs semmi lehetetlenség. Ha a lassan előrenyomuló új világ a régit ki is szorítja, végkén nem semmisítheti meg, ott bujkál továbbra is közöttünk, csendben, nesztelenül meghúzódva, mint a moly, betokozódva mint az álca s szétporladva, mint az ódon illat a divat-jamult, régi szobákban. Csak lenni kell valakinek, aki jelenlétét megérzi, varázsvesszejével ráút rejtekhelyére, s felfakasztja a befalazott, régi forrást, hogy újból ihassunk belőle — s ez az író, Herceg János novelláiban többször tett tanúságot s képességéről.

Eddig ugyahogy rendben volna a dolog. Herceg felelősége ott kezdődik, hogy ezt a jól-rösszul összeválogatott anyagot — elsősorban önmagáért — keretbe akarta szorítani, s hogy ezt fáradtság nélkül megtehesse — közönséges kereskedői fogást alkalmazva — egy szánalmas mese külsőleg talán mutatós, de belsőleg annál rozogább s düledezőbb viskóját borította rá, oly figurákat telepítvén bele lakóknak, akiket régi, pókhálós padlásokon már kikezdt a moly, s akik még hajdani, boldogabb életükben is csak romantikus füzetes regényekben arriváltak. Még ha a fordított kritika a swifivel rokon torzítás vezette volna tollát, de ennek a szándéknak nyomával sem találkozunk. Így legjobb akaratumk mellett sem adhatunk neki felmentést, mert Herceg Jánosnak *aki novelláival tulntt határainkon*, a saját neve érdekében, ily gyöngé munkát nem lett volna szabad kezéből kiadnia. Ez nem regény, még csak regénykísérlet sem, hiába van itt-ott meghintve a kétségtelen tehetség csillámaival.

Ez a kísérlet egyébként szomorú tanulságot hozott számunkra. Meggyőzött bennünket arról, hogy Herceg János kritikai érzékében nem bízhatunk, s hogy a regényben bajosan fogja vinni valamire, mert egy nagyobb mű keretén belül, erős liraiságánál fogva, jellemfejlésre képtelen. (Ha csak nem magáról ír regényt).

E kudarc után újra visszasóvárogjuk Herceget, az ösztönös novellistát.

Szirmai Károly

HAT HOLDAS RÓZSAKERT

Babits Mihály novellái

Egy sorban elől álló író méltatására vállalkozni, akinek eddigi munkássága szinte befejezett kupolaként tetőzi életét, majdnem annyi, mint más fogalmazásban s megváltoztatott sorrendben ismételni a már előbb elhangzott s többé-kevésbé általános érvényű megállapításokat. A szempont-kritika ugyan még végezhet felderítő szolgálatot, mivel új kilátó pontjáról megvilágíthatja a sötétben maradt horpadásokat, s ezzel helyreállíthatja a megszakadt összeköttetést, de csak korlátozva alkalmazható, mert tulságos szétaprózásával megbontja az egységes látás kialakulását.

Az ismétlés ily valószínűsége azonban nemcsak összefoglaló személyi méltatásnál fenyeget, hanem az író egy-egy művének külön bírálatánál is. Az író olyan, mint a fatörzs, mely folyton újabb ágakat hajt, de ebben a szünetlen osztódásban, ebben a szakadatlanul tartó teremtésben, ugyanaz a vérkeringés lüktet és száguld egészen a koronát tartó tetőig. Nincs ág, bármennyire is elhajoljon, mely vissza ne ütne, s mely tagadni tudná az egy törzsből való kiszakadást, az apa-fiu elsőfoku vérrokonságát. Különösen áll ez a meglett férfiasságát hirdető fára, ahol még szembetűnőbb a törzsből kihajolt ágak egymásra visszaiütő rokonsága.

A *Hat holdas rózsakert* is ilyen visszamutatás előbb volt, gazdagabb és erősebb testvéreire, akikkel szemben még sincs

mit szégyelnie, mert ha tartalmilag nem is éri el jelentőségüket, kisebb arányaiban éppoly hibátlan, mint amazok. Babits különben is képtelen másként dolgozni, mint a legnagyobb és legfelelősségteljesebb műgonddal ami talán, mint sok más nagy író munkáit, az övét is nehézkessé teszi, de a kidolgozás teljességével és kifogástalanságával s az életszerűséget szuggéráló írásmóddal mindezért bőven kárpótol.

Itt van pl. a *Hat holdas rózsakert* c. kisregénye, melyben a háboruelőtti, vidéki magyar értelmiség egyik, félszeg házassági helyzetbe került s végül is szerencsésen kikászalódó tagjának *humoros* sorsalakulásáról van szó szemben a *Halál tiai* c. nagy testvér-regénnyel, mely a pusztulásra ítélt magyar középosztály szertehullásának s átformálódásának költőien erezett formába öntése.

A kisregény meséje elfér pár sorban, de Babits majdnem félkötetű duzzasztja. A hozzá nem értő azt kérdi: miért, a hozzáértő így válaszol: mert kellett. Bizonyára rövidebben is meg lehetett volna írni, de elfogadhatóbban, valószínűbben hatóan: semmi esetre. Bármilyen kurta is a történet a kapaszkodó felé vezető utján: alig járható. A siker szinte beretva élen táncol, s artista ügyességét igényli. Az író azonban nem elégszik meg ezzel, még maga is fokozza a veszély kilátásait és fullasztó izgalmát, mintha csak erejét és képességét akarná kipróbálni s megtornáztatni a vállalt, újszerű feladat megoldásában. S ha adós is marad a

várt könnyedséggel, finom művészi ösztöne s erős valóságérzéke a kritikus pontokon is szerencsésen átlendíti.

Általában úgy hat ez az írása, mint egy művészi intencióval s gazdag műhelytudással, szinte matematikai pontossággal megoldott feladat, melyhez tanúságtételre az író minket is meghívott, bebizonyítván, hogy az íróművész munkája, akár a muzsikusé: a legszebb, legmagasabb matematika.

Babits szemünk láttára emeli és ragasztja egymás mellé a környezetrajzból, jellemből és lélekelemzésből rakott, biztos alapra, az apró, látszólag semmitmondó jelenetek és féljelenetek garádcsait, hogy a mese pályája lassu iveléssel felfelé kanyarodjék, egészen a meredeken lecsapott csúcsig, ahol már csak egyetlen menekülés marad s ez a csoda, mely még ezt a jellegét is elveszti annyira természetes, életösztönből kilendülő, mint egy másik sikon: a nagy lelki megrázkódtatást átélő hirtelen átlendülése az örületbe, egy talán még nagyobb rettenet elől.

Az író különben hálátlan témát választott, mikor a csucson álló mélabus nosztalgiájával s a visszaemlékezés szírványhidján át: egy régi, megfakult világba utazott velünk vissza. Mert nagy munka várt rá: a mesét meg kellett tisztítani a portól és pókhálótól színeit félfélnkíteni, alakjait közel

hozni s a mai emberrel megszerettetni, mintahogy ő szereti őket visszatekintő gyengédséggel. S ez — írása igazolja: sikerült neki.

Legszebb novellája a kötetnek: a *Tó a hegyek között* c. Csupa sejtelen, csupa titokzatosság, csupa testetlen hullámzás. Mintha csak láthatatlan veszélyt sejtető fátyolok lengnének körülöttünk. A rengetegből hirtelen elénk bukkanó, embervérrel itatott, megfeketedett hálványszobroknál támadhat ránk ily orozva s reánkpókhálózkodva a hangulat. Ha az előbbi novellára azt mondtam: matematikai csipke az utóbbi: a környezethangulat varázslata. Babits itt nagyon is mélyre nyult, homályba vesző ösztöneinket tépte fel: az ősember nagy igézetét a titokzatos mélységével borzasztó víztükör láttára, s a civilizációtól fáradt idegember ősi antiszociális magánybavagyódását mely szinte beteges kényszerűséggel sodorja a tudat alá süppedt, régi büvöleték felé. Az elhagyatott tó, fülledt titokzatosságot lehelő és párolgató vidékével, egymagában is elegendő arra, hogy elvonulásra hálamos, kényszerképzetekkel küzdő, idegbeteg embert elvarázsoljon s hálálba kergessen.

A kötet többi írásai ugyanúgy magukon viselik Babits Mihály sajtósági írói kézigyét.

Szirmai Károly

IFJUSÁG

*A jugoszláviai magyar ifjúság folyóirata.
Kiadja és szerkeszti: Kelemen János
Petrougradon*

Hét füzet fekszik az asztalomon, az Ifjúság eddig megjelent hét száma. Fellapozom, nézegetem, olvasgatom — mintha valamire emlékeztetne, nem is a címlapjával, hanem belső beosztásával és tartalmával, ami már nagyon messze van, huszonhét évnél is messzebb.

Igen, 1909-et irtak, s mi, fiatal egyetemi hallgatók — számszerint tizenöten-tizenhatan, — össze-összejöttünk szombat esténként a Damjanich-utcai Regnum Marianumban, hogy Prohászka Ottokár szellemében megvitasuk az erjedéssel teli akkori idők — e legszebb és legtermékenyebb korszak — különféle problémáit.

Egy alacsony, fekete reverendás emberke köré csoportosultunk, akinek egyik arca — talán operáció következtében — állandóan nevetett, élénk ellentététül a másiknak: a szellemien komolynak. Fiúi ragaszkodással vettük körül, s érdeklődéssel hallgattuk amint szeméit lehunyva — mint ha befelé nézne — halk hangon és sajtósággal felvidékiek kiej-

téssel beszélni kezdett-nékünk az akkori esztendők nagy kérdéseiről. Ez a drága, kis ember, aki az 1910. eleji évek »mindent megértő« lázában elvesztette a helyes mértékét, s aposztatává lett, Izsóf Alajos volt, a Zászlónk, e legjobban szerkesztett, s legideálisabb, magyar ifjúsági folyóirat lelke, éltetője, szerkesztője s aki ha jól emlékszem, ezt a munkát kezdetben Sik Sándorral, az akkortájt induló papköltővel, később Miklós dr.-ral és Radványi Kálmánnal végezte.

Mikor az Ifjúságot lapozgatom a Zászlónkra kell gondolnom, s öröm tölt el, hogy kései utódjával éppen itt találkozom, ahol a magyarság számarányban a leggyöngébben képviselt.

Kelemen János, ez az áldozatkész, lelkes és gyermekien vidám tekintetű fiatalember megbecsülhetetlen szolgálatot tett a magyarságnak, mikor ezt a számonként mindössze 1 dináros folyóiratot megindította, mert nemcsak az ifjúságot látja el kelően megválogatott, mindig érdekes, tanulságos és láthatártágító cikkeivel, hanem gondoskodik a magyar könyvet és ujságot olvasó közönség szükséges utánpótlásáról is.

Szirmai Károly

Gulácsy Irén:

NAGY LAJOS KIRÁLY

— Regény —

Singer és Wolfner Rt. kiadása

Mielőtt az olvasáshoz hozzáfogtam volna, tiszteletteljes megilletődöttséggel forgattam a testes három kötetet. A szövegbe is mindig belecsipegettem, amelyet az édesanyám a piacról hozott, mielőtt végkép elkaptam volna, mert magamat is jól esett meglopnom előleg formájában. Most sem tudtam kivárni, amíg a regényt »legitim uton« birtokomba vehetem, hanem belekukkantottam elől is, hátul is. Így akadt meg a szemem mindenekelőtt is a regény végéhez csatolt függeléken, mely a felhasznált forrásmunkákat sorolja fel, amelyekre a szerző, mint valami mesebeli kásahegyen, átrágtatta magát és mindezt csak azért, hogy regényét annak rendje és módja szerint »jól« és »alaposan« megírhasssa. És micsoda hatalmas kásahegyen! Van bennem valami elnyűhetetlen gyermeki, mely a hatalma alatt tart, nem annyira a meggyőződésemnél, mint inkább az idegrendszeremnél fogva: nagynak látok mindent, ami pedig esetleg csak terjedelmes. A méretek imponálnak. Olyasmit tisztelhettem itt az íróban, ami tőlem mind a mai napig idegen maradt: a tárgyi fölkeszültséget, az adatok és ismeretek gazdagságát, szóval, a tudást. Én bizony rendszerint úgy vágok neki

egy-egy feladatnak, mint a garabonciásdiák, utitarisznyámban mindössze néhány hamubasült pogácsával nem készülve el és magamat nem szerelve fel a legszükségesebb eshetőségekre sem és amikor egy-egy kalandos utra elindultam, sejtelmem sem volt arról, hogy az mekkora lesz és hogy hol fogok a végén kilyukadni. Az utazást a véletlen, vagy legalább is a várható esetlenségek örömeért üztem, s ennek előfeltétele éppen a készületlenség és kiszámítatlanság volt.

Gulácsy Irén vállalkozása felületes rátekintésre is egy mindenképpen jól megszervezett és alapos körültekintéssel előkészített expedíciónak látszott, felszerelve minden szükséges holmival, műszerrel, térképpel, iránytűvel, gyorsfőzővel, szótárral, utipléddel, ponyvával, kötéllal, trópusi sisakkal és megfelelő szolgaszemélyzettel. S mindez felcsomagolva hat teherautóra. Az irodalom mezitlábos országúti csavargója illő tisztelettel bámulta ezt a gazdagságot, de egyben le is nézte. Ez a felkészültség az ő szemében nem ért egy hajtófát sem. Ha az ember előre tudja, hogy mire kell felkészülnie, akkor a limine lemondott arról, amire vállalkozott: a felfedezésről. Az ilyen akár el is induljon. Az igazi felfedezők azok, akik az ösztöneik után indulnak el, azt követik nyomról-nyomra, csapásról-csapásra, lázban és étlen-szomjan, míg egyszerre elébük tárul

a csoda, amelyet megtalálni elindultak. Előre tudni, hogy mi vár ránk utunk végén: egyértelmű a teljesüléssel, mielőtt valamit birtokunkba vehettünk volna. Én sem tudtam soha megírni azokat a cikkeit, amelyeket egyszer már végigábrándoztam. — Nem izgattak többé.

Valószínűnek látszott, hogy a »Nagy Lajos király« szerzője is így járt a mondanivalójával, s így vállalkozása természetesen csak arra szorítkozott, hogy az olvasót, az »avatatlant« izgatni próbálja olyasmivel, ami őt magát, a »beavatottat«, a legteljesebb mértékben hidegenhagyja.

Kezdetben az olvasás is úgy indult, hogy minden körülmény ezt a várakozásomat látszott igazolni. Kelletlenül és fanyalagva olvastam. »Az alaposág csödjé«, jegyeztem fel egy papírlapra kis idő múlva. Majd később:

»A szerző odáig megy az alaposágban, hogy az utakat és hidakat is előre fölépíttette a felfedezendő ösvadonban, bezinkutakkal és minden komforttal felszerelt pihenőállomásokkal az utak mentén, s azután egyszerűen végigutazott rajta és beszámolt arról, amit látott és tapasztalt«.

»Önállóan koncepció, a mondanivaló szolgálai összeegyeztetése a történelemmel, vagy még inkább a történelem folyamán kialakult legendával. Megalkuvás, élősködés«.

»Az ősi magyaros kifejezésmód

megvesztegető, de gyakran csak abban az értelemben, hogy egy-egy koncepcióbeli fogyatékoságot leppez és pótol.«

Ott tartottam, hogy sarokbavágom a Nagy Regényt és lemondok arról, hogy Gulácsy Irént, mint írófelfedezem. Igazában csak a negatív tanulságok, ama legősibb és legáltalánosabb lelkítáplálék kedvéért tartottam ki mellette, melynek neve: káröröm.

Mind ezt azért mondtam el, hogy az olvasónak fogalma lehessen azokról a veszélyekről, amelyeknek egy-egy olvasmány, még a legtisztább és legnemesebb szándékkal írott regény is ki van téve, ha az olvasó valamely külső vagy belső oknál fogva nincs abban a lelkiállapotban, hogy alávesse magát a hatásának. Mert amint tovább olvastam, fokról-fokra be kellett látnom, hogy tévedtem. Az a felkészültség, amelyről oly rossz véleményem volt, nem kényelemszeretetnek bizonyult, hanem oly nagyfokú alaposágnak, oly nagyfokú odaadásnak és áldozatkészségnek, amelyre hamarjában nem is tudok példát. Gulácsy Irén nem kisebb feladatra vállalkozott, mint arra, hogy visszahozza, — álmodja, életretámassza régmúlt korok porladozó világát, szokásait, erkölceit, divatját, e kor éltető eseményeit, küzdelmeit, szenvedéseit, szivedobbanását, lélekzetvételét és ez a legteljesebb mértékben sikerült is neki. Hogyan csinálta, megfoghatatlan előttem. Az ember varázslatnak érzi. Talán évekre elzárkózott

a külvilág elől, nem fogadta a látogatóit, nem érintkezett a legközelebbi hozzátartozóival sem, nem bontotta fel a postáját, leszereltette a telefonját és mindezt csak azért, hogy ne zökkenthesse ki senki és semmi abból az álomvilágból, amelybe beleásta magát, s amelyben minden érzékével és odaadásával benne élt.

A könyv minden lapja igazi regény. Nem ásatag kísértetek jelmezes farsangi felvonulása, hanem valóságos lüktető élet, mely a hatása révén annyira vérünné válik, hogy nem érezzük többé multnak. Ha u. n. »mai« regény lenne vagy az író személyes vallomása arról, ami vele és körülötte történt, akkor sem lehetne hüebb és közvetlenebb. Amikor a regényt letesszük, alig akarunk ráismerni a környezetünkre, ráeszmélni arra, hogy nem is ez a valóság, hanem az a badar és va-

lószerűtlen álom, hogy a huszadik században élünk, a népszövetség és a rohamra induló tankok korában.

Külön élményünk ebben a regényben a nyelv, amelyben Gulácsy Irén az alakjait beszélgeti. Ez a nyelv ősi, zamatos, tősgyökeres és annyira lélekből lelkesetten magyar, ahogyan mi ma már sehogyan sem tudnánk magyarok lenni. Ugy hat ránk, mintha mi magunk valóban nem is lennének magyarok, és mégis oly ismerősen és bensőségesen, mint egy régen elfelejtett bölcsődal. Csodálunk és tisztelnünk kell érte a szerzőt, aki erre is képes volt. — azt a hősi odaadást és önfeláldozást, amellyel annyira átélte egy elszűlyedt világ szivedobbanását, hogy — mint valami hipnotikus fenomenén, — annak a kornak a nyelvét beszéli is.

Kisbéry János

1937 JUNIUS

KALANGYA

3. SZÁM

Odgovorni urednik: SZIRMAI KÁROLY

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős szerkesztő és kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar